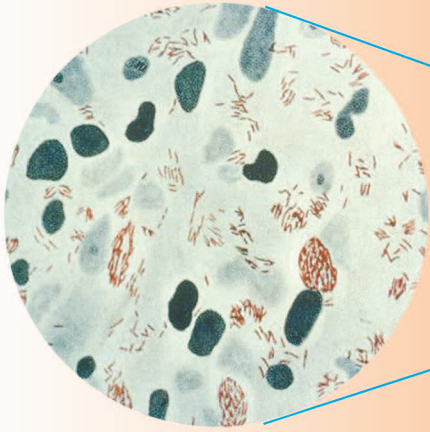

कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल

प्रशिक्षक म्यानुअल

भाद्र २०८१

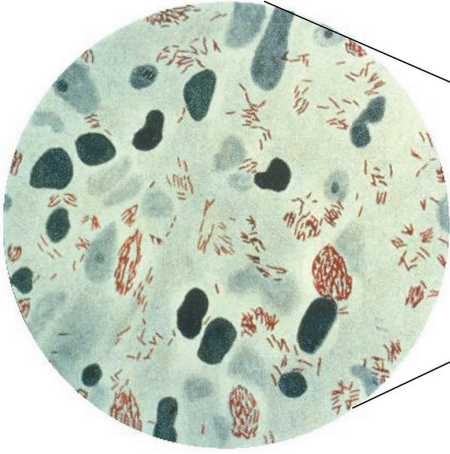

गण्डकी प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
पोखरा, नेपाल

कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल (प्रशिक्षक म्यानुअल)

कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल

प्रशिक्षक म्यानुअल

भाद्र २०८१

गण्डकी प्रदेश सरकार

सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय

प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला

पोखरा, नेपाल

पत्र संख्या : २०८११०८२
चलानी नं. : ०९

गण्डकी प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

निजी सचिवालय
माननीय विन्दु कुमार थापा
मन्त्री

मन्तव्य

नेपाल प्राचिनकालिन रोग, सरुवा रोग र नसर्ने रोगको प्रकोपमा गुञ्जीरहेको छ । आधुनिक रोगहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने देखि प्राचिन कालिन रोगको प्रकोप रोक्ने सम्मका लागि सरकारका नीति तथा कार्यक्रम बनाउनुपर्ने अवस्थामा छौं । यसै सन्दर्भमा प्राचिनकालिन रोगहरू मध्ये कुष्ठरोग पनि हाम्रो समुदायमा अभै लुकेर बसेको छ । सामाजिक, राजनीतिक र जनस्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट अभै पनि उपेक्षित रोगको रूपमा लिइएको छ । कुष्ठरोग अति कम सर्ने शारिरिक अपांगता बनाउन सक्ने प्राचिनकाल देखि समुदायमा रहेको किटाणुको कारण लाग्ने रोग हो ।

अभै पनि गण्डकी प्रदेशका धेरै जिल्लामा यस रोगको प्रभाव छ तर यो रोग जाँच पडताल गर्ने स्थान पोखरामा मात्रै सिमित भएको प्रति प्रदेश सरकारको ध्यानाकर्षण भई जिल्ला स्तरमा र पालिका स्तरमा दक्ष जनशक्ति सहित जाँच पडताल गर्ने स्थान बनाउनुपर्ने आजको आवश्यकता देखेका छौं । सरकारको यस नीतिलाई कार्यन्वयन गर्न सहज अवस्था सृजना गर्न प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाले दक्ष जनशक्ति उत्पादनका लागि कुष्ठरोग पहिचान गर्नका लागि तालिम म्यानुअल बनाएको मा खुसिव्यक्त गर्दछु ।

यस तालिम म्यानुअलले आगामि दिनमा कुष्ठरोगको परिक्षण कम्तिमा जिल्ला स्तरमा र केही स्थानिय स्तरमा गर्ने गरी जनशक्ति उत्पादन गर्न तयार गर्न लागेको र जनताले स्थानिय स्तर वा जिल्ला स्तरमानै यो सेवा पाउने छन भन्नेमा विश्वस्त छु । जनतालाई सहज स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने सरकारको मुल ध्येय हो जसमा नीति निर्माण देखि सेवा प्रदान गर्ने स्थान स्थापना गर्न प्रदेश सरकार सदैव सकारात्मक र दृढ छ । म्यानुअल तयार पार्न अग्रणी भूमिका खेल्ने प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाको काम प्रशंसनिय छ ।

अन्त्यमा, यस म्यानुअलको पुर्णरूपमा कार्यन्वयन भई जिल्ला तथा स्थानिय स्तरमा लुकेर रहेको रोग स्थानियस्तरमै जाँच पडताल हुने सेवा शुभारम्भ भई जनताले गुणस्तरिय सेवा पाउने छन भन्नेमा विश्वस्त हुँदै रोगको पहिचानका लागि आर्थिक र जोखिमपूर्ण यात्रा गरि पोखरा सम्म धाउनु पर्ने अवस्था न्यूनिकरण भई जनताले सहज स्वास्थ्य सेवा पाउने छन भन्ने आशा गर्दछु ।

मिति : २०८१/०५/०२

मा.विन्दुकुमार थापा
मन्त्री

गण्डकी प्रदेश सरकार

सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय

कास्की, पोखरा, नेपाल

फोन नं. ०६१-५३५०८४

५३५०५६, ५३५०९५

प.सं.:

चलानी नं.:

मन्तव्य

कुष्ठरोग प्राचीनकालदेखि नै मानव समुदायमा फैलिएको एक गम्भीर किटाणुजन्य रोग हो। यसले शरीरका विभिन्न अंगहरूमा गम्भीर असर पारी शारीरिक अपांगता सृजना गर्न सक्छ। यो रोग उपचार गरे पूर्णरूपमा निको हुन्छ र एउटैमात्र औषधि एक पटकको मात्र सेवन पछि एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा सँदैन यद्यपी यस रोगका बारे सामाजिक रुढीवादीका कारण रोगको पहिचान हुन सकेको छैन। अझै पनि गण्डकी प्रदेशका धेरै जिल्लामा यस रोगको प्रभाव छ तर यो रोग समयमानै जाँच पडताल गर्न सकिएको छैन। यो रोग समयमा पत्ता नलाग्नुका धेरै कारण मध्ये तालिम प्राप्त रोग पत्ता लगाउने कर्मचारी आधारभूत स्वास्थ्य सस्थामा नहुनु, समुदायले यो रोग आफ्नो समुदायमा छैन भन्ने भ्रम रहनु, स्वास्थ्यकर्मीले यो रोग निर्मलीकरण गरिएको हो भनेर शंका नगर्नु र परीक्षण नगर्नु, रोगको शंका गरे पनि जिल्लास्तरसम्म यस रोगको प्रयोगशाला परीक्षण नहुनु हो।

हाल सम्म यो रोगको परीक्षण गण्डकी प्रदेशको हरियोखर्क अस्पतालमा मात्रै हुने गरेको छ। आगामी दिनमा यसको परीक्षण कम्तिमा जिल्ला स्तरमा गर्ने गरी प्रयोगशाला स्वास्थ्यकर्मीको लागि ज्ञान, सिप र प्रयोगात्मक क्षमता वृद्धि गर्ने उद्देश्यले प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाले प्रयोगशालामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि कुष्ठरोग पहिचान तालिमको म्यानुअल विकास गरेकोमा हर्षको विषय बनेको छ। यस पहलले गण्डकी प्रदेशमा लुकेर रहेका, उपेक्षित रोगीहरू समयमै पत्ता लगाउन सहयोग पुग्ने छ भन्नेमा विश्वस्थ छु। यस म्यानुअल तयार पार्ने लाग्ने प्रदेश प्रयोगशालाका महानिर्देशक मनमोहन मिश्र लगायत सम्पूर्ण परिवार प्रति आभारी छु। यस म्यानुअललाई गुणस्तरीय बनाउन घनिभूत खट्नुहुने प्राविधिक कार्यदललाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु। यस म्यानुअललाई तयारपार्न प्राविधिक तथा व्यवस्थापकीय सहयोग गर्ने फेयरमेड फाउण्डेशन ग्रामिण स्वास्थ्य सुधार परियोजनालाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अन्त्यमा, यस म्यानुअलको प्रयोगबाट गुणस्तरीय तालिम सञ्चालन गरेर प्रदेशभरिका कुष्ठरोगीहरू पहिचान र निर्मूलन हुनेमा विश्वस्त छु। कुष्ठरोग परीक्षण सुविधा स्थापना भई बिरामीहरूले लामो दूरी र खर्चिलो जाँच गर्नुनपर्ने अवस्थाको अन्त्य हुनेछ।

डा विनोद विन्दु शर्मा

सचिव

सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
गण्डकी प्रदेश, पोखरा

गण्डकी प्रदेश सरकार
“सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय”
प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
पोखरा, नेपाल

फोन: ०६१-५७५७५१, ५८७२३९

प. सं.

च. नं.

मिति:.....

मन्तव्य

कुष्ठरोग (Leprosy) माइकोब्याक्टेरियम लेप्रा (Mycobacterium Leprae) भन्ने जीवाणु (Bacteria) बाट लाग्ने उपेक्षित उष्ण प्रदेशिय रोग हो। यो रोग निवारण भएको घोषणा २०६६ माघ ५ गते (सन १९ जनवरी २०१०) मा नेपाल सरकारले गरेको थियो। यो रोगको थप न्यूनिकरण र निवारण गर्ने रणनीतिहरूको अवलम्बन गर्दै नेपाल सरकार आएको छ। यद्यपी यो रोग बिस्तारै समुदायमा बढदोक्रममा छ। रोगको निवारण घोषणसँगै विभिन्न समुदाय स्तरका कार्यक्रम नहुँदा र समुदायस्तरमै रोगको पहिचान र परीक्षण गर्ने जनशक्ति हालसम्मै नहुँदा रोगको प्रभाव बढदोक्रममा छ। नेपालको संघीय संरचना, विश्वब्यापी कुष्ठरोग सम्बन्धी रणनीतिको आधारमा नेपालले पनि कुष्ठरोग राष्ट्रिय रणनीति २०७३-२०७७ (सन २०१६-२०२०), कुष्ठरोग कार्यक्रमको राष्ट्रिय कार्य सञ्चालन निर्देशिका वि.स. २०७५ (२०१८) तयार गरेको छ। सन् २०१० मा नेपालमा कुष्ठरोगको निवारण पश्चात कुष्ठरोग प्रभावितहरूको पहिचान दर संख्यात्मक रूपमा बढ्दै गएको छ। सन् २०१० मा नेपालमा ०.७७ कुल बिरामी दर सन् २०२३ मा ०.८५ कुल बिरामीदर रहेको छ। आ.व. २०७९/०८० मा गण्डकी प्रदेशका जिल्लाहरूमा कुष्ठरोगको प्रिभलेन्स दर ०.४५ रहेको छ भने नवलपुरमा ०.९० रहेको छ। यो रोगको निवारण राष्ट्रिय तथ्याङ्कको आधारमा भए तापनि जिल्लास्तर र प्रदेशस्तरमा अझै पनि रोगको खोज पड्ताल गर्नुपर्ने अवस्थामा छ। हालसम्म गण्डकी प्रदेशमा प्रयोगशालामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीलाई कुष्ठरोग जाँच पड्ताल गर्ने तालिमको म्यानुअल नभएको कारण यो तालिम निर्देशिका अनुसार सञ्चालन गर्न कठिनाई भईरहेको छ र समुदायस्तरमा कुष्ठ रोगी पहिचान नभएको अवस्था पनि छ। अहिले पनि नेपालमा कुष्ठरोगको पहिचान गर्ने निश्चित स्थान मात्र छन्। हाल गण्डकी प्रदेशमा हरियोखर्क अस्पतालमा मात्रै पहिचान र परीक्षण गरिन्छ। सोहि समस्यालाई मध्यनजर गरी गण्डकी प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाले नेपालमै पहिलो पटक कुष्ठरोग परीक्षण तालिम म्यानुअल तयार पारेकोमा खुसी व्यक्त गर्दछु। यस म्यानुअल तयार गर्न अनुकूल वातावरण तयार गर्न सहयोग गर्नुहुने श्रीमान सचिव विनोद विन्दु शर्मा प्रति कृतज्ञ छु। यस म्यानुअल तयार गर्न अनवरत सहयोग गर्नुहुने प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाका डा. विश्वराज वराल, भूपदेव भट्ट, राजेन्द्र पौडेल लगायत सम्पूर्ण परिवार प्रति आभार प्रकट गर्दछु। यो म्यानुअलको आवश्यकता पहिचान गरी प्राविधिक रूपमा सहयोग गर्नुहुने प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशानलय, प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति केन्द्रका महानिर्देशकहरू लगायत कर्मचारी साथीहरू प्रति हार्दिक सम्मान व्यक्त गर्दछु। म्यानुअल तयार पार्न सुरुवातदेखि हालसम्म अनवरत रूपमा प्राविधिक र व्यवस्थापकीय सहयोग गर्नुहुने फेयरमेड फाउण्डेशनलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

अन्त्यमा यस म्यानुअलले कुष्ठरोग तालिमको गुणस्तर कायम गरी समुदायस्तरमा विद्यमान कुष्ठरोगको पहिचान गर्न र प्रयोगशाला परीक्षण गर्न जिल्ला तथा पालिकास्तरमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी परीक्षण र पहिचानलाई सहज बनाउन योगदान पुऱ्याउन महत्वपूर्ण भूमिका रहने विश्वास लिएको छु।

मन मोहन मिश्र
महानिर्देशक

गण्डकी प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
पोखरा

विषय सूची

मन्तव्य	ख
मन्तव्य	ग
परिचय	१
पृष्ठभूमि (Background)	३
तालिमका उदेश्यहरू	४
तालिम म्यानुअलको प्रयोग	४
तालिमको समय र तालिका:	४
शिक्षण विधि	५
प्रदर्शन विधि:	५
प्रयोगात्मक अभ्यास:	५
अनुशिक्षण:	५
मस्तिष्क मन्थन	६
लघु प्रवचन	६
समूह छलफल	६
घटना अध्ययन र विश्लेषण	६
खेल विधि	७
सहजकर्ताको पूर्व तयारी	७
तालिमको मूल्याङ्कन	७
सहजकर्तामा हुनु पर्ने महत्त्वपूर्ण गुण तथा सीपहरू:	८
पाठ योजना	१०
पाठ-१	१८
कुष्ठरोगको परिचय	१८
पाठ २	२०
कुष्ठरोगको उपचार तथा व्यवस्थापन	२०
पाठ ३	२२
कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदान	२२

पाठ-४	२३
नमूना संकलन	२३
पाठ ५	२५
स्लाइड स्टेनिड	२५
पाठ ६	२७
माइक्रोस्कोप	२७
पाठ ७	२९
माइक्रोस्कोपी	२९
पाठ ८	३१
फोहोर व्यवस्थापन	३१
पाठ ९	३३
गुणस्तर नियन्त्रण	३३
पाठ १०	३५
अभिलेख तथा प्रतिवेदन	३५
अनुसुचिहरू	३७
अनुसुचि १	३७
प्रश्न-पत्र	३७
अनुसूची २:	४१
प्रत्येक दिनको अन्तिममा मूल्याङ्कन गर्ने फारम	४१
अनुसुचि ३	४२
तालिमको अबधि पूरा सकिएपछि मूल्याङ्कन गर्ने फारम	४२

परिचय

नेपालमा विगत केहि वर्षहरूमा कुष्ठरोगको पहिचान र उपचारमा प्रगति भएता पनि यो रोग समुदाय स्तरमा भने विद्यमान छ। नेपालको संविधान, (२०७२) को धारा ३५ मा नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरिएको तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू अन्तर्गत सरुवा रोग भित्र पर्ने कुष्ठरोगको निदान, उपचार तथा प्रेषण निःशुल्क उपलब्ध गराउने दायित्व नेपाल सरकारको रहेको हुँदा यस रोगको निदान तथा उपचारको लागि सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता विकास गर्ने पहिलो आवश्यकता रहेकाले कुष्ठरोगको निदानात्मक सेवालाई प्रभावकारी र सर्वसुलभ बनाउनु पर्ने Training manual आवश्यकता देखिएको हुँदा प्रयोगशालाकर्मीहरूलाई कुष्ठरोग निदान सम्बन्धी तालिमको म्यानुअल सिर्जना गरिएको हो।

समुदाय स्तरमा विद्यमान कुष्ठरोगको पहिचान गरी ल्याब परीक्षण गर्न निश्चित स्थानमा मात्र परीक्षण हुने र प्रयोगशालाकर्मीहरूलाई हाल सम्म परीक्षणको तालिम म्यानुअल नबनेको कुरालाई मध्यनजर गर्दै गण्डकी प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाले तालिमको पाठ्यक्रम बनाएको छ। यस पाठ्यक्रमले आगामी दिनमा प्रदेशका विभिन्न जिल्ला तथा स्थानीय तहमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी परीक्षण र पहिचानलाई सहज बनाई स्वास्थ्यलाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ।

सामुदायिक स्वास्थ्यलाई सुधार गर्न प्रयोगशाला स्वास्थ्यकर्मीको ज्ञान तथा सीपलाई अद्यावधिक बनाइराख्नु आवश्यक छुदैछ। यद्यपि आधारभूत तालिमको म्यानुअल नबनेको परिस्थितिमा कुन कुरा कसरी जानकारी गर्ने भन्ने प्रस्ट नभएकाले तालिमको पाठ्यक्रम सहित अध्ययन सामग्री तयार पार्ने उद्देश्य राखिएको छ। यस अवसरलाई सिक्ने सिकाउने कार्यमा प्रयोग गर्न सकिने न्यूनतम स्रोतको परिचालन गरी समुदायमा भएको कुष्ठरोग समुदाय स्तरमै पहिचान गर्न सहज भै यस समस्यालाई सम्बोधन गर्न सहज हुनेछ। सो तथ्यलाई ध्यानमा राखी ५ दिनको तालिम म्यानुअल १४ पाठयोजना राखि ५ जना प्रशिक्षकद्वारा अस्पताल/प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रको प्रयोगशालामा आधारित तालिम सन्चालन गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न तालिम म्यानुअल तयार पारिएको हो। यसमा समावेश गरिएका अध्ययन सामग्रीहरू विभिन्न तालिम सामग्री एवम् प्रदेश तथा संघीय सरकारका निर्देशिकाहरूमा आधारित रहेर तयार गरिएको छ। गण्डकी प्रदेशको सन्दर्भमा उपयोगी बनाउन विभिन्न कार्यशाला गोष्ठीहरू तथा बैठकहरूको आयोजना गरी त्यसबाट प्राप्त भएका सल्लाह सुझाव र तालिम आवश्यकता प्रतिवेदन अनुसार तयार गरिएको छ। तालिमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि तालिम सन्चालन गर्दा प्रशिक्षण विधि, समूह छलफल, अनुशिक्षण

र प्रयोगात्मक अभ्यास गरी विभिन्न विधि अनुसार सञ्चालन गर्ने गरी तयार पारिएको छ। यो तालिम प्राविधिक रूपमा प्रयोगशाला स्वास्थ्यकर्मीलाई सञ्चालन गर्ने गरी तयार पारिएको छ।

तालिम म्यानुअलको संरचना

यो म्यानुअल निरन्तर सीप सिकाई अभिवृद्धिको लागि तयार पारिएको हुनाले अन्य तालिम सामग्री भन्दा केही फरक र प्राविधिक पक्षलाई व्यवस्थित गरिएको छ। यसलाई मूलतः तिन खण्डमा विभाजन गरिएको छ। जसमा खण्ड १: प्रशिक्षक म्यानुअल, खण्ड २: सहभागी पुस्तिका र खण्ड ३: लग बुक रहेका छन्।

पृष्ठभूमि (Background)

उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरू गरीवीसँग सम्बन्धित प्राचीन रोगहरूको समूह हो जसले विश्वभरिका करिब १ अर्ब मानिसहरूलाई मानवीय, सामाजिक तथा आर्थिक भार थपेको छ। यी रोगहरूले प्रायः गर्मी ठाउँमा/उष्ण र समशितोष्ण क्षेत्रमा रहेका सिमान्तकृत समुदायमा धेरै असर गरेको देखिन्छ, त्यसैले उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरूसँग लड्न यस्ता समुदायलाई सशक्तिकरण गर्न जरूरी हुन्छ।

विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनका अनुसार २० किसिमका उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरू मध्ये नेपालमा १० किसिमका उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरू देखापरेका छन्। जसमध्ये चार किसिमका रोगहरू सन् २०३० सम्म निवारण गर्ने भनिए तापनि अझै जनस्वास्थ्य समस्याका रूपमा रहेका छन्। ती रोगहरू हात्तीपाइले, जुका, कुष्ठरोग र कालाजार हुन्।

नेपालमा सन् २०१० मा नै कुष्ठरोग निवारण भएको घोषणा गरिए तापनि यो रोगको प्रकोप गण्डकी प्रदेशका सबै जिल्लाहरूमा विद्यमान छ। प्रति १ लाख जनसंख्यामा नयाँ बिरामीको संख्या ११.४ रहेको पाइएको छ (आ.व. २०७७/७८) त्यस्तै बालबालिकामा नयाँ रोग पत्ता लाग्ने दर ६.५५ रहेको पाइएको छ। यसले के जनाउँछ भने समुदाय स्तरमा सक्रिय रूपमा बिरामीले रोग सारिरहेका छन्।

जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५ ले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न दक्ष जनशक्ति नै मुल आधार स्तम्भ हो भन्ने कुरालाई प्रष्ट पारेको हुँदा प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला गण्डकी प्रदेशले प्रयोगशालामा कार्यरत स्वास्थ्य जनशक्तिको ज्ञान र सिप विकास गर्न यो म्यानुअल तयार गरेको हो।

हालसम्म प्रयोगशालामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागी Leprosy Diagnosis Training का पाठ्यक्रम तथा तालिम प्याकेजहरू तयार नभएकाले यस पाठ्यक्रम तथा तालिम प्याकेजले कुष्ठरोग समुदाय स्तरमा निदान गर्न र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने विश्वास छ। त्यसै गरी विश्व स्वास्थ्य संगठनले तय गरेको NTD Roadmap २०२१-२०३० ले पनि एकीकृत कार्यक्रमलाई सबल रणनीतिको रूपमा व्याख्या गरेको हुँदा यो पाठ्यक्रमले दीगो विकास लक्ष्य ३ हासिल गर्न समेत योगदान पुऱ्याउने आशा गरिएको छ।

तालिमका उद्देश्यहरू

- कुष्ठरोगबारे प्रयोगशालाकर्मिहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी कुष्ठरोगबारे ज्ञान र यसको पहिचानका लागि उपयुक्त विधिहरू अध्ययन गराउने।

विशिष्ट उद्देश्यहरू

- नमूना संकलन (Skin slit smear) गर्न सिकाउने।
- संकलित नमूनालाई stain गर्न सिकाउने।
- माइक्रोस्कोपिक जाँचद्वारा Mycobacterium lepra को पहिचान गर्न सिकाउने।
- Bacteriological index (BI) र Morphological index (MI) बारेमा ज्ञान दिने।
- प्रयोगशाला निदान प्रक्रियामा गुणस्तर नियन्त्रणका प्रक्रिया र मापदण्डको बारेमा जानकारी गराउने।

लक्षित समूह

प्रयोगशालाकर्मिहरू (ल्याब असिस्टेन्ट, ल्याब टेक्निसियन, ल्याब टेक्नोलोजिस्ट) प्रति समूह बढिमा १० जनासम्म सहभागी हुन सक्ने छन्।) तालिम कुष्ठरोग पहिचान गर्न सक्ने अस्पतालमा मात्र सञ्चालन गर्नु पर्नेछ। तालिममा हरेक सहभागिलाई एक/एक माइक्रोस्कोप (शुक्ष्मदर्शक यन्त्र) उपलब्ध हुनु पर्नेछ।

तालिम म्यानुअलको प्रयोग:

सहजकर्ताले विषयको सत्रको सहजीकरणमा पाठ योजनाको प्रभावकारी प्रयोग गर्नु अति जरुरी हुन्छ। यस निर्देशिकाको पाठ योजनामा उल्लेख गरिएका विषयवस्तु, प्रशिक्षण विधि, प्रयोग हुने प्रशिक्षण सामग्रीहरू र समयलाई ध्यान दिनु पर्दछ। पाठ योजना अनुसारका सत्र सहजीकरण गर्दा निम्न अनुसारका बुँदाहरूलाई ध्यानमा राख्नु पर्दछ।

तालिमको समय र तालिका:

यो पुस्तिकामा समावेश गरिएका विषयवस्तुको लागि जम्मा ५ दिन लाग्ने अनुमान गरिएको छ। हरेक दिनमा अनुमानित कम्तीमा ५—६ घण्टा (चिया, खाजा, खाना आदिको समय वाहेक) विषयवस्तुका लागि छुट्याउनु पर्ने छ। प्रत्येक दिन तालिम सुरु र समापन हुने समयावधिलाई सहभागिता मूलक ढङ्गबाट सहभागीको स्तर, तालिम हल र वातावरणीय अनुकूलतालाई मनन गरी सबै विषयवस्तु समेट्ने किसिमले निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ। तालिमको विषयवस्तु, उद्देश्य, प्रशिक्षण विधि र सामग्री सहितको तालिका यसै म्यानुअलमा राखिएको छ।

शिक्षण विधि

प्रशिक्षणको क्रममा सहभागीहरूलाई पाठ्यक्रममा उल्लेखित ज्ञान तथा सीप सिक्नको लागि आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ। यस तालिममा प्राविधिक पक्षहरू समावेश गरिएकाले अनुशिक्षण, विधि प्रदर्शन तथा प्रयोगात्मक अभ्यासहरू बढिमात्रामा समावेश गरिएको छ। यसका साथै प्रवचन, खुल्ला छलफल, समूह छलफल र प्रस्तुती, मस्तिष्क मन्थन, घटना अध्ययन, खेल जस्ता प्रचलित विधिको प्रयोगसमेत गरिने छ। व्यक्तिगत वा सामूहिक रूपमा जसरी भए पनि प्रशिक्षण सहयोगीले तालिमको अवधि भरी सहभागीहरूसँग छलफल गर्दै बढि समय बिताउन पर्नेछ। प्रशिक्षकले क्रमिकरूपमा व्याख्या गर्ने, प्रदर्शन गर्ने, प्रश्नको उत्तर दिने, अभ्यासका उत्तर सम्बन्धमा छलफल गर्ने, प्रयोगशाला निदान अभ्यासको व्यवस्था र सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यहरू गर्ने र सामान्यतया: सहभागीहरूलाई यस प्रशिक्षणको क्रममा पाठ्यक्रम पूरा गर्न सहयोग गर्नुपर्नेछ। हरेक विषयमा कुन विधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा हरेक सत्रको विषयवस्तु सँगसँगै उल्लेख गरिएको छ। केहि विधिहरूको बारेमा संक्षेपमा तल उल्लेख गरिएको छ।

प्रदर्शन विधि:

प्रशिक्षकले प्रयोगशाला निदान गर्ने विभिन्न विधिहरूलाई क्रमसँगै देखाउनु पर्दछ। त्यसको लागि तालिम हलमा वरिपरिबाट सबै सहभागीहरूले देख्न र सुन्न सक्ने किसिमको व्यवस्था मिलाएर संक्रमित र शंकास्पद बिरामीबाट नमूना संकलन गरेर देखाउने, स्लाइड बनाएर देखाउने, माइक्रोस्कोपी र रिपोर्टिङ गर्न सिकाउनु पर्दछ।

प्रयोगात्मक अभ्यास:

यस तालिममा मुख्यतया प्रयोगात्मक विधिलाई बढि प्राथमिकता दिइएको छ। प्रयोगशालाकर्मीहरूलाई तालिममा प्रशिक्षण गरिएका विषयहरूलाई प्रयोगात्मक अभ्यासद्वारा सीप विकास गराउनका लागि सहभागीहरूलाई नमूना संकलन, स्लाइड बनाउने, माइक्रोस्कोपिक जाँच तथा रिपोर्टिङ विधि उनिहरूद्वारा नै गर्न लगाउनु पर्दछ। यसका लागि प्रत्येक सहभागीहरूलाई संक्रमित बिरामी र पोजेटिभ तथा नेगेटिभ स्लाइडको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। प्रत्येक सहभागीहरूले कम्तिमा ५-७ वटा अभ्यास गर्नुपर्ने हुन्छ र प्रत्येक अभ्यासलाई आफ्नो लग बुकमा लेखेर प्रशिक्षकद्वारा प्रमाणित गराउनु पर्दछ।

अनुशिक्षण:

अनुशिक्षण प्रशिक्षार्थीहरूमा सीप विकासको लागि गरिने प्रशिक्षण, परामर्श वा निर्देशन दिने विधि हो।

यो विधिको प्रयोगद्वारा सहभागीहरूको सिकाईलाई प्रभावकारी बनाउन तथा कार्यसम्पादनमा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्याउदछ। अनुशिक्षण विधिले सहभागीहरूलाई सिकाउन वा बताउन भन्दा सीप सिक्न मद्दत गर्दछ। यस तालिममा प्रयोगशाला निदानका विधिहरू बताउने र सिकाउने काम सकिएपछि सहभागीहरूलाई नै अभ्यास गर्न लगाउने र प्रशिक्षकले निरन्तर सुपरभिजन गरी कुनै त्रुटी भेटिएमा तुरुन्तै सल्लाह सुझाव दिएर सुधार गर्नु पर्दछ।

मस्तिष्क मन्थन

यस तालिम निर्देशिकामा तालिमका विषयवस्तुका सत्रहरू सञ्चालन गर्न समावेश गरिएका विधिहरूमध्ये मस्तिष्क मन्थन पनि एक महत्वपूर्ण विधि हो। मस्तिष्क मन्थन भनेको कुनै पनि प्रश्न वा विषयका बारेमा मस्तिष्कमा आएजतिका विचारहरूलाई बिना हिचकिचाहट प्रकट गर्नु हो अर्थात, मस्तिष्कमा विचारहरूको आँधिबेहरी ल्याउनु हो।

लघु प्रवचन

प्रवचन विधिलाई अन्तरक्रियात्मक ढंगले अगाडि बढाउन सकिएमा धेरै हदसम्म प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ। आफुले बताएका कुराहरू सहभागीहरूले बुझ्नेबुझेको एकिन गर्न प्रश्न सोध्ने तथा सहभागीहरूबाट आएका प्रश्नहरूलाई ध्यानपूर्वक सुन्ने र उत्तर दिने गर्नुपर्दछ। प्रश्नकर्ता सहभागीलाई नै तपाईंको विचारमा यसको उत्तर वा समाधान के हुन सक्ला भनि उत्तर दिन प्रोत्साहित गर्ने तथा प्रश्नकर्ताबाट जवाफ नआएमा अन्य सहभागीलाई सोध्ने गर्नु पर्दछ।

समूह छलफल

समूह छलफल त्यस्तो विधि हो जसमा सहभागीहरूले विभिन्न समूह भित्र निश्चित प्रश्न वा विषयमा आ-आफना विचार अनुभव/जानकारीको आदान-प्रदान गर्ने अवसर प्राप्त गर्दछन्। तालिममा प्रस्तुत हुने विषयवस्तु हेरेर आवश्यकता अनुसार सहभागीहरूलाई समूहमा विभाजन गरी छलफल गराउन सकिन्छ, समूह छलफल गराउँदा प्रशिक्षकले प्रत्येक समूहमा पुगेर आवश्यक सहयोग गर्नुपर्दछ, प्रशिक्षकको नेतृत्वमा सहभागीहरूले सक्रिय रूपमा भाग लिन्छन्। कुन विषयमा समूह छलफल गराउने भन्ने बारे पाठ योजनामा समावेश गरिएको छ।

घटना अध्ययन र विश्लेषण

यस तालिममा प्रयोगशालाकर्मीहरूलाई तालिमका विषयवस्तुका सत्रहरूमा सीपको विकास गराउनका लागि तालिमका विषय अनुसार घटना अध्ययन र विश्लेषण विधि समावेश गरिएको छ। सहभागीहरूले

कुष्ठरोग सम्बन्धी तथा प्रयोगशाला निदान सम्बन्धी विभिन्न घटानाहरूको अध्ययन र विश्लेषणका माध्यमबाट आवश्यक जानकारी पाउने र प्रयोगशाला निदान सीपको विकास गर्नेछन्।

खेल विधि

खेल तालिमका सिकाईलाई रोचक र प्रभावकारी बनाउने एउटा प्रभावकारी विधि मानिन्छ। खेल विधिमा सहभागीहरूलाई विषयवस्तुमा केन्द्रित गराउन प्रभावकारी हुन्छ। प्रयोगशालाकर्मिहरूलाई आवश्यक पर्ने सीपको विकास गराउने उद्देश्य अनुसार तालिमका विषय अनुसार खेल विधि पनि समावेश गर्न सकिन्छ। सहभागीहरूले खेलका माध्यमबाट कुष्ठरोगबारे जानकारी तथा प्रयोगशाला निदान सम्बन्धी आधारभूत सीपको विकास गर्नेछन्।

सहजकर्ताको पूर्व तयारी

विषयवस्तुको अध्ययनका अतिरिक्त तालिमका प्रत्येक सत्रहरूमा सहजकर्ताले गर्नुपर्ने अग्रिम तयारीका सम्बन्धमा अलग्गै कोठामा जानकारीहरू समावेश गरिएको छ। सहजकर्ताले प्रत्येक सत्रहरूमा निर्देशन गरे अनुसारको अग्रिम तयारी गर्नु पर्दछ। सामान्यतया सहजकर्ताले तालिम सहजीकरण गर्नु भन्दा पहिलै यो निर्देशिका, सहभागी पुस्तिका र सन्दर्भ सामग्रीको पूरा अध्ययन गर्नु पर्दछ। त्यसका अतिरिक्त सहजकर्ताले आफुले सहजीकरण गर्ने विषयवस्तुमा तयारी गर्नुपर्ने प्रस्तुती यस म्यानुअल र सन्दर्भ सामग्रीका आधारमा तयार गरी राख्नु पर्दछ। साथै यस तालिममा प्रयोगात्मक अभ्यासहरू बढि भएकोले अभ्यासको लागि आवश्यक सामग्री, रिएजेन्ट, नमूना, बिरामी तथा अभ्यास गर्ने उपयुक्त कक्षको पूर्व तयारी राम्रोसँग गर्नु पर्दछ।

तालिमको मूल्याङ्कन

तालिमसँग सम्बन्धित जानकारी संकलन गरी अर्को सेसन वा अर्को दिन वा आगामी प्रशिक्षणमा सुधार गर्नको लागि त्यो जानकारी प्रयोग गर्ने व्यवस्थित प्रक्रिया तालिम मूल्याङ्कन विधि हो। मूल्याङ्कनले तालिमका आशातित नतिजाहरू प्राप्त गन्यो या गरेन भनि पहिचान गर्न मद्दत गर्दछ र प्रशिक्षकलाई भविष्यमा प्रशिक्षणको बारेमा सुधारोन्मुख निर्णय गर्न मद्दत गर्दछ। यस प्रशिक्षण म्यानुअलमा तालिमको मूल्याङ्कन तीन चरणमा गर्ने गरी तयार पारिएको छ।

1. प्रत्येक पाठ/शेसन को अन्तिममा मूल्याङ्कन गर्ने: प्रशिक्षकले पाठको उद्देश्य पूरा भएको एकिन गर्न सेसन सकिएपछि छुलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू अर्थात सेसनको अन्तिममा राखिएका प्रश्नहरू सोध्नुपर्दछ। प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्न सकिन्छ।

२. प्रत्येक दिनको अन्तिममा मूल्याङ्कन गर्ने: सहजकर्ताले प्रत्येक दिनको अन्त्यमा दिनभरि छलफल गरेका विषयवस्तुहरूमा सहभागीहरूले के-कति ज्ञान, सीप हासिल गरे भनी एकिन गर्नका लागि अनुसूची २ अनुसारको फारम प्रयोग गरी उनीहरूलाई दिनभरिको पुनःमूल्याङ्कन गराउनु पर्ने छ। यसबाट प्रशिक्षकलाई अर्को दिनको शेसनलाई अझै प्रभावकारी बनाउन मद्दत पुग्दछ।
३. तालिमको पूरा अवधि सकिएपछि मूल्याङ्कन गर्ने: तालिमको पूरा अवधि सकिएपछि तालिमसँग सम्बन्धित विषयवस्तु, तालिम अवधि, प्रशिक्षण विधि, प्रयोग सामग्रीहरू, मुख्य सिकाई तथा सुझावहरूसँग सम्बन्धित कुराहरूलाई समेटेर मूल्याङ्कन गर्नु पर्दछ। जसका लागि अनुसूची ३ अनुसारको फारम प्रयोग गरी सहभागीहरूलाई भर्न लगाउनु पर्दछ। यस मूल्याङ्कनले आगामी तालिमको आयोजना गर्दा तालिममा कुनै सुधार गर्नु पर्ने भएमा सहयोग पुराउने छ।

सहजकर्तामा हुनु पर्ने महत्त्वपूर्ण गुण तथा सीपहरू:

तालिमको सहजीकरण गर्ने सहजकर्ताले तालिमका सत्रहरूलाई सकेसम्म अनौपचारिक तरिकाले सञ्चालन गर्नुपर्दछ। अनौपचारिक तरिकाले तालिम सहजीकरण गर्दा सहभागीहरूलाई खुलेर सहभागी हुन सहज हुन्छ। सहजकर्ताले सबै सहभागीहरू प्रति समान रूपमा ध्यान दिनु पर्दछ। तालिमका सहजकर्ताले सहभागीहरूलाई सक्रिय सहभागीताका लागि प्रोत्साहन गर्नु पर्दछ। त्यस्तै गरेर सहजकर्ताले सहभागीहरूको सकारात्मक प्रतिक्रियालाई समर्थन गर्नुपर्दछ।

सहजकर्तामा सञ्चारका महत्त्वपूर्ण सीपहरू हुनु पर्दछ। सहजकर्ताले तालिमका सत्रहरू सहजीकरण गर्ने क्रममा सञ्चारका विभिन्न मौखिक सीपहरूका साथै शारीरिक हाउभाउ लगायतका सीपहरूका बारेमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ। यसले सहभागीहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले सिकाउनमा सहयोग पुगनुका साथै सहभागीहरूको रुचि तथा उनीहरूले बुझे नबुझेको थाहा पाउन समेत सजिलो हुन्छ। मौखिक सीपका साथै अन्य हाउभाउ र सीपहरू भएमा तालिम सहजीकरणलाई बढि रोचक, प्रभावकारी बनाउनमा सहयोग पुग्दछ जसले गर्दा सिकाई प्रभावकारी हुन्छ।

सहजकर्तामा हुनु पर्ने केहि महत्त्वपूर्ण मौखिक र शारीरिक हाउभाउ लगायतका सञ्चार सीपहरू यस प्रकार रहेकाछन्

- सहभागीहरूसँगका छलफलहरूमा सधै स्पष्ट बुझिने गरी बोल्ने।
- बोल्दा सहभागीहरूको संख्या, सहभागी र तपाईं बिचको दूरी र तालिम कक्ष आदिको आधारमा आवश्यकता अनुसार मधुरो बोलि वा चर्को बोलि बोल्ने।
- छलफलका क्रममा सहभागीहरूलाई प्रश्न सोधदा हो, होईन भन्ने उत्तर आउने प्रश्न (Close

Ended question) सकभर सोधनु हुदैन। प्रश्न सोधदा विवरणात्मक उत्तर आउने प्रश्नहरू (Open Ended Question) सोधने। जस्तै, तपाईंको के विचार छ ? वा, तपाईं किन यस्तो सोचनुहुन्छ? आदि सोधेर सहभागीहरूलाई छलफलमा भाग लिन समेत उत्प्रेरित गर्ने।

- आवश्यकता अनुसार एक सहभागीलाई सोधेको प्रश्नको बारेमा अरू सहभागीहरूको के विचार हुन सक्दछ भनेर अरूलाई पनि सोधने।
- सहभागीहरूका उत्तर नमिलेमा सिधै तपाईंले भनेको गलत भयो भनेर नभन्ने। यस्तो अवस्थामा तपाईंको प्रयासलाई धन्यवाद छ, यस बारेमा अरूको विचार कस्तो छ बुझौं भन्दै अरूबाट सहि उत्तर खोज्ने, सहभागीहरूबाट सहि उत्तर नआएमा आफैले बताईदिने।
- छलफल भैरहेका विषयहरू सम्बन्धमा सहभागीहरूका अनुभवहरू पनि हुन सक्दछन् त्यस्ता अनुभवहरू सबै सहभागीहरूलाई महत्वपूर्ण हुन सक्दछन् त्यसैले सहभागीहरूका अनुभवहरू भएमा सुनाउन प्रोत्साहन गर्ने।
- कुनै विषयमा सहभागीहरूका विचारहरू बाझिएमा सबैका विचारहरूलाई सम्मान गर्दै सहमतिमा पुऱ्याउन मद्दत गर्ने।
- तालिम सहजीकरणका क्रममा आवश्यकता अनुसार हसिलो अनुहार र हाउभाउका साथ सहभागीहरूले भनेका कुराहरू नमिलेमा रिसाउने, मलिन अनुहार पार्ने नगरी सहयोगात्मक व्यवहार प्रदर्शन गर्ने।
- तालिम सहजीकरणका क्रममा आवश्यकता अनुसार हात चलाउने, इसारा गर्ने, टाउको हल्लाउने आदि गर्ने। यसले गर्दा छलफललाई जीवन्त बनाउन मद्दत पुग्दछ र सहभागीहरूको ध्यान सधै तपाईं पट्टी बनाई राख्न सहयोग पुग्दछ।
- तालिम सहजीकरणका क्रममा सधै सबै सहभागीहरूसँग बराबरी आँखाको सम्पर्क (Eye Contact) बनाई राख्ने। यसले गर्दा सबै सहभागीहरूले आफुलाई अरू सरह बराबरी महत्व दिएको ठान्दछन्।
- सहभागीहरूले भनेका कुराहरूलाई ध्यानपूर्वक सुन्ने र मुस्कुराएर वा टाउको हल्लाएर प्रतिक्रिया पनि जनाउँदै गर्ने।
- सहभागीहरू मध्ये कसैलाई बढि र कसैलाई कम ध्यान दिने नगरी सबै सहभागीहरूलाई समान रूपमा ध्यान दिने।
- छलफलका क्रममा सहभागीहरूलाई बाधा नपुग्ने गरी सबै सहभागीहरूको नजिकमा पुग्ने यसले गर्दा सहभागीहरूलाई सक्रिय सहभागिता गराउन मद्दत पुग्दछ।
- सकभर सहभागीहरू पट्टी आफ्नो ढाड नफर्काउने। छलफलका क्रममा सधै सहभागीहरूलाई आफ्नो अगाडि पार्ने।

पाठ योजना

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
पहिलो दिन						
१.	तालिमको शुभारम्भ	<ul style="list-style-type: none"> परिचय, सामान्य नियम अपेक्षा सङ्कलन तालिमको उद्देश्य 	<ul style="list-style-type: none"> एक आपसमा परिचित हुने। सामान्य नियम निर्माण गरी पालना गर्न प्रतिबद्ध हुने। सहभागीहरूले आफ्ना अपेक्षा राखुका साथै तालिमको उद्देश्यबारे प्रष्ट हुने। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> लघु प्रवचन, परिचय खेल खुल्ला छलफल, सामूहिक अभ्यास, पूर्वज्ञानको जाँच 	तालिमको व्यानर स्टेशनरी सामग्री, न्यूज प्रिन्ट, मेटा कार्ड, मार्कर
२.	पूर्व परीक्षा	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व परीक्षा संचालन 	<ul style="list-style-type: none"> परीक्षाका लागि प्रश्नावली प्रयोग गरी सहभागी हरूलाई पूर्व परीक्षा मा सहभागी गराउने सहभागीहरूलाई तालिम भन्दा अगाडि कुष्ठरोग प्रयोगशाला निदान ज्ञान सीप तथा धारणा परीक्षण गर्ने। 	२० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> छलफल परीक्षाको अनुमगन 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नावली स्टेशनरी सामग्री
३.	पाठ १: कुष्ठरोगको परिचय:	<ul style="list-style-type: none"> परिचय तथा परिभाषा वर्तमान स्थिति कुष्ठरोगको मुख्य लक्षण तथा चिन्हहरू कार्यक्रमको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति 	<ul style="list-style-type: none"> कुष्ठरोगको परिचय तथा वर्तमान अवस्था बारेमा बुँदागत रूपमा बताउन सक्ने। कुष्ठरोगको मुख्य लक्षण तथा चिन्हहरू छुट्याउन सक्ने। कुष्ठरोग कार्यक्रमको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति बारेमा बुँदागत रूपमा बताउन सक्ने। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तुती, खुल्ला छलफल र लघु प्रवचन PPT प्रस्तुतीकरण, प्रश्न उत्तर सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मार्कर, न्यूज प्रिन्ट, मेटाकार्ड फ्लिप चार्ट ल्यापटप, प्रोजेक्टर अध्ययन सामग्री

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
४.	पाठ २: कुष्ठरोगको उपचार तथा व्यवस्थापन:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ निदान, उपचार तथा व्यवस्थापन ▪ कुष्ठरोगको उपचारमा देखिने जटिलता (Lepra Reactions) तथा व्यवस्थापन ▪ औषधीहरूको प्रतिकूल असर (Drugs Side Effect) को व्यवस्थापन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ रोगको प्रारम्भिक पहिचानमा सहयोग पुऱ्याउने। ▪ रोगको निदान गर्ने तरिका साथै वर्गीकरण र उपचारबारे बताउन सक्नेछन्। ▪ कुष्ठरोग लागेपछि हातखुट्टा, शरीर तथा स्नायुमा हुने प्रतिक्रिया बारेमा प्रष्ट भई बताउन सक्नेछन्। ▪ कुष्ठरोगमा हुने दुई प्रकारका प्रतिक्रियाहरूको साथै लक्षण तथा चिन्हबारे छुट्याउने तरिकाबारे बताउन सक्नेछन्। ▪ औषधीहरूको प्रतिकूल असरहरूको व्यवस्थापन गर्ने बारे बुँदागत रुपमा बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रवचन ▪ प्रश्न उत्तर, ▪ मस्तिष्क मन्थन ▪ समूह छलफल, ▪ PPT प्रस्तुतीकरण, ▪ फोटो, भिडियो प्रदर्शन, ▪ सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ मार्कर, न्यूज प्रिन्ट, मेटाकार्ड ▪ फ्लिप चार्ट ▪ अध्ययन सामग्री
५.	पाठ ३: कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदान	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने विभिन्न विधिहरू- <ul style="list-style-type: none"> ○ स्लिट स्किन स्मिथर ○ हिस्टोप्याथोलोजी ○ कल्चर ○ सेरोलोजी ○ मोलिक्युलर विधि 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने विभिन्न विधिहरूको बारेमा परिचित हुनेछन्। ▪ कुष्ठरोगको प्रकृति अनुसार प्रयोगशाला निदान गर्ने उपयुक्त विधि छनौट गर्न सक्नेछन्। 	१२० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> ▪ लघु प्रवचन, ▪ प्रश्न उत्तर, ▪ मस्तिष्क मन्थन, ▪ खुल्ला छलफल, ▪ PPT प्रस्तुतीकरण, ▪ फोटो प्रदर्शन, ▪ सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ मेटाकार्ड फ्लिप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ▪ ल्यापटप, ▪ प्रोजेक्टर, ▪ कुष्ठरोगको कार्यक्रम निर्देशिका ▪ अध्ययन सामग्री,

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
दोस्रो दिन						
६.	पाठ ४: नमूना संकलन	<ul style="list-style-type: none"> नमूना संकलनको लागि आवश्यक सामग्रीहरू स्लिट स्किन स्मियर लिने शरीरको उपयुक्त भाग (Site) हरूको चयन स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिको स्लिट स्किन स्मियरको स्लाइड तयार गर्ने तरिका 	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँ हरू बताउन सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिको बारेमा बताउन सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियरको स्लाइड तयार गर्ने तरिका बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, भिडियो प्रदर्शन सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मेटाकार्ड/ फ्लाप चार्ट, न्यूजपिन्ट र मार्कर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री,
७.	पाठ ५: स्लाइड स्टेनिङ	<ul style="list-style-type: none"> प्रयोग हुने रिएजेन्टहरू सल्फ्यूरिक एसिड बनाउने विधि स्टेनिङ विधि -- <ul style="list-style-type: none"> सिद्धान्त विधि गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरू 	<ul style="list-style-type: none"> स्लाइड स्टेनिङ गर्न चाहिने रिएजेन्टको बारेमा बताउन सक्नेछन् ५ सल्फ्यूरिक एसिड बनाउने% तरिका बारे बताउन सक्नेछन् स्लाइड स्टेनिङका सिद्धान्त र विधिको बारेमा बताउन सक्नेछन् गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन् 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, भिडियो प्रदर्शन सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मेटाकार्ड/ फ्लाप चार्ट, न्यूजपिन्ट र मार्कर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री
८.	नमूना संकलन (प्रयोगात्मक अभ्यास)	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि 	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको तयार गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू चयन गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि द्वारा नमूना संकलन गर्न सक्नेछन्। 	१२० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> अनुशिक्षण मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> कटन स्वाब स्काल्पल डाइमन्ड पेन्सिल ग्लास स्लाइड स्पिरिट ल्याम्प अध्ययन सामग्री

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
१.	स्लाइड स्टेनिङ (प्रयोगात्मक अभ्यास)	<ul style="list-style-type: none"> प्रयोग हुने रिजेन्टहरू सल्पयुरिक एसिड बनाउने विधि स्टेनिङ विधि — <ul style="list-style-type: none"> सिद्धान्त विधि गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरू 	<ul style="list-style-type: none"> स्लाइड स्टेनिङ गर्न चाहिने रिजेन्ट तयार गर्न सक्नेछन् ५% सल्पयुरिक एसिड बनाउन सक्नेछन् स्लाइड स्टेनिङ विधिको प्रयोग गर्न सक्नेछन् गुणस्तरीय स्लाइड तयार गर्न सक्नेछन् 	१२० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> अनुशिक्षण मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> कटन स्वाव स्काल्पल डाइमन्ड पेन्सिल ग्लास स्लाइड स्पिरिट ल्याम्प कार्बल फोक्सिन ५% सल्फुरिक एसिड मिथाइलिन् ब्ल्यू डिस्टिल वाटर अध्ययन सामग्री
तेस्रो दिन						
१०.	पाठ ६: माइक्रोस्कोप	<ul style="list-style-type: none"> माइक्रोस्कोप परिचय माइक्रोस्कोपको प्रकार माइक्रोस्कोप प्रयोग विधि माइक्रोस्कोपको सफाइ माइक्रोस्कोपको हेरचाह 	<ul style="list-style-type: none"> माइक्रोस्कोपको बारेमा बताउन सक्नेछन्। माइक्रोस्कोपको प्रकार बारेमा बताउन सक्नेछन्। माइक्रोस्कोपको सरसफाई तथा हेरचाहको बारेमा बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मेटाकार्ड/ फिलप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर ल्यापटप, प्रोजेक्टर अध्ययन सामग्री
११.	पाठ ७: (क) माइक्रोस्कोपी	<ul style="list-style-type: none"> माइक्रोब्याक्टेरियम लेप्रेका विशेषताहरू 	<ul style="list-style-type: none"> माइक्रोस्कोपद्वारा माइक्रोब्याक्टेरियम लेप्रेका विशेषताहरू बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, भिडियो प्रस्तुती सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मेटाकार्ड/ फिलप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री,

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
१२.	पाठ ७: (ख) माइक्रोस्कोपी	<ul style="list-style-type: none"> Bacteriological index (BI) र Morphological index (MI) calculation 	<ul style="list-style-type: none"> माइक्रोस्कोपीद्वारा Bacteriological index (BI) र Morphological index (MI) calculation गर्ने बारे बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, भिडियो प्रस्तुती सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मेटाकार्डर फिलप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री
१३.	नमूना संकलन (प्रयोगात्मक अभ्यास)	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि 	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको तयार गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू चयन गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिद्वारा नमूना संकलन गर्न सक्नेछन्। 	१२० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> अनुशिक्षण खुल्ला छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> कटन स्वाब स्काल्पल डाइमन्ड पेन्सिल ग्लास स्लाइड स्पिरिट ल्याम्प अध्ययन सामग्री
१४.	स्लाइड स्टेनिङ (प्रयोगात्मक अभ्यास)	<ul style="list-style-type: none"> प्रयोग हुने रिजेन्टहरू सल्फ्युरिक एसिड बनाउने विधि स्टेनिङ विधि — <ul style="list-style-type: none"> सिद्धान्त विधि गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरू 	<ul style="list-style-type: none"> स्लाइड स्टेनिङ गर्न चाहिने रिजेन्ट तयार गर्न सक्नेछन्। ५%सल्फ्युरिक एसिड बनाउन सक्नेछन्। स्लाइड स्टेनिङ विधिको प्रयोग गर्न सक्नेछन्। गुणस्तरीय स्लाइड तयार गर्न सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> अनुशिक्षण खुल्ला छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> कटन स्वाब स्काल्पल डाइमन्ड पेन्सिल ग्लास स्लाइड स्पिरिट ल्याम्प कार्बल फोक्सिन ५% सल्फ्युरिक एसिड मिथाइलिन ब्ल्यू डिस्टिल वाटर अध्ययन सामग्री

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
चौथो दिन						
१५.	पाठ ८: फोहोर व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> ■ बायोसेप्टी र बायोसेक्युरिटीको परिभाषा ■ प्रयोगशालामा संक्रमण रोकथामको व्यवस्थापन ■ अस्पतालजन्य फोहोरका प्रकार ■ कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा उत्पन्न हुने फोहोरसैला व्यवस्थापन- <ul style="list-style-type: none"> ○ फोहोरसैला बर्गीकरण ○ फोहोरसैला भण्डारण ○ फोहोरसैला ढुवानी ○ फोहोरसैला विसर्जन 	<ul style="list-style-type: none"> ■ बायोसेप्टी र बायोसेक्युरिटीको बारेमा बताउन सक्नेछन्। ■ अस्पताल जन्य फोहोरको बर्गीकरणबारेमा बताउन सक्नेछन्। ■ प्रयोगशालामा संक्रमण रोकथामको व्यवस्थापनको बारेमा बताउन सक्नेछन्। ■ फोहोरसैला व्यवस्थापन गर्ने विधिहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> ■ मस्तिष्क मन्थन, ■ खुल्ला छलफल, ■ PPT प्रस्तुतीकरण, ■ लघु प्रवचन, ■ प्रश्न उत्तर, ■ फोटो प्रदर्शन, ■ भिडियो प्रस्तुती ■ सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> ■ मेटाकार्ड/ फ्लिप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ■ ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री,
१६.	पाठ ९: गुणस्तर नियन्त्रण	<ul style="list-style-type: none"> ■ गुणस्तर नियन्त्रणको परिचय ■ गुणस्तर नियन्त्रणको महत्व ■ गुणस्तर नियन्त्रणका प्रकार ■ कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण 	<ul style="list-style-type: none"> ■ गुणस्तर नियन्त्रणको बारेमा बताउन सक्नेछन्। ■ गुणस्तर नियन्त्रणको महत्वको बारेमा बताउन सक्नेछन्। ■ गुणस्तर नियन्त्रणका प्रकारका बारेमा बताउन सक्नेछन्। ■ कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा बाह्य गुणस्तर नियन्त्रणको बारेमा बताउन सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> ■ मस्तिष्क मन्थन, ■ खुल्ला छलफल, ■ PPT प्रस्तुतीकरण, ■ लघु प्रवचन, ■ प्रश्न उत्तर, ■ फोटो प्रदर्शन, ■ भिडियो प्रस्तुती ■ सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> ■ मेटाकार्ड/ फ्लिप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ■ ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री,

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
१७.	नमूना संकलन, स्टेनिङ तथा रिपोर्टिङ (प्रयोगात्मक अभ्यास)	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि स्टेनिङ विधि – <ul style="list-style-type: none"> सिद्धान्त विधि माइक्रोस्कोपी Bacteriological index (BI) र Morphological index (MI) calculation 	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको तयार गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू चयन गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि द्वारा नमूना संकलन गर्न सक्नेछन्। स्लाइड स्टेनिङ विधिको प्रयोग गर्न सक्नेछन्। गुणस्तरीय स्लाइड तयार गर्न सक्नेछन् माइक्रोस्कोपी द्वारा Bacteriological index (BI) र Morphological index (MI) calculation गर्न सक्षम हुनेछन्। 	१८० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> अनुशिक्षण खुल्ला छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> कटन स्वाब स्काल्पल डाइमन्ड पेन्सिल ग्लास स्लाइड स्पिरिट ल्याम्प माइक्रोस्कोप अध्ययन सामग्री
पौचौ दिन						
१८.	अभिलेख तथा प्रतिवेदन	<ul style="list-style-type: none"> अभिलेख तथा प्रतिवेदनको महत्व स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अभिलेख तथा प्रतिवेदनका फारमहरू स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली रेकर्डिङ र रिपोर्टिङ 	<ul style="list-style-type: none"> अभिलेख तथा प्रतिवेदनको बारेमा बताउन सक्नेछन्। स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली बारे बताउन सक्नेछन्। अभिलेख तथा प्रतिवेदनका विभिन्न फारमहरूको उचित प्रयोगको बारेमा बताउन सक्नेछन्। स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा रेकर्डिङ र रिपोर्टिङ गर्न सक्नेछन्। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, भिडियो प्रस्तुती सारांश प्रस्तुती 	<ul style="list-style-type: none"> मेटाकार्डर फिलप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री,

क्र. सं.	पाठ शीर्षक	विषयवस्तुहरू	सिकाई उपलब्धिहरू र उद्देश्य	अवधि	प्रशिक्षण र सहजीकरण विधि	तालिम सामग्री
१९.	नमूना संकलन, स्टेनिङ तथा रिपोर्टिङ (प्रयोगात्मक अभ्यास)	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि स्टेनिङ विधि – <ul style="list-style-type: none"> सिद्धान्त विधि माइक्रोस्कोपी 	<ul style="list-style-type: none"> स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको तयार गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू चयन गर्न सक्नेछन्। स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिद्वारा नमूना संकलन गर्न सक्नेछन्। स्लाइड स्टेनिङ विधिको प्रयोग गर्न सक्नेछन्। गुणस्तरीय स्लाइड तयार गर्न सक्नेछन्। माइक्रोस्कोपी द्वारा Bacteriological index (BI) र Morphological index (MI) calculation 	२४० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> अनुशिक्षण खुल्ला छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> कटन स्वाव स्कालपल डाइमन्ड पेन्सिल ग्लास स्लाइड स्पिरिट ल्याम्प माइक्रोस्कोप अध्ययन सामग्री
२०.	पश्चात परीक्षा (Post test)	<ul style="list-style-type: none"> पश्चात परीक्षा संचालन 	<ul style="list-style-type: none"> परीक्षाका लागि प्रश्नावली प्रयोग गरी सहभागीहरूलाई पश्चात परीक्षामा सहभागी गराइने छ। सहभागीहरूलाई तालिम पछि कुष्ठरोग प्रयोगशाला निदानमा सम्बन्धी ज्ञान सीप तथा धारणा कस्तो परिवर्तन आयो परीक्षण गर्ने। 	२० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> लघु प्रवचन, परीक्षाको अनुमगन 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नावली स्टेशनरी सामग्री
२१.	तालिमको समापन	<ul style="list-style-type: none"> पश्चात परीक्षा नतिजा सुझाव संकलन पृष्ठ पोषण समापन 	<ul style="list-style-type: none"> पश्चात परीक्षाको नतिजा सहभागीहरूलाई प्रस्तुत गर्ने। सहभागीहरूबाट तालिम सम्बन्धी सुझाव संकलन गर्ने। तालिम को पृष्ठ पोषण गर्ने। तालिम को समापन गर्ने। 	६० मिनेट	<ul style="list-style-type: none"> प्रवचन, खुल्ला छलफल, 	<ul style="list-style-type: none"> स्टेशनरी सामग्री, न्युज प्रिन्ट, मेटाकार्ड, मार्कर

प्रशिक्षक प्रशिक्षण निर्देशिका

पाठ-१

कुष्ठरोगको परिचय

पाठको उद्देश्य:

यस पाठको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- कुष्ठरोगको परिचय, सार्ने तरिका तथा वर्तमान अवस्था बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- कुष्ठरोगको मुख्य लक्षण तथा चिन्हहरू सहित पहिचान गर्न सक्नेछन्।
- कुष्ठरोग कार्यक्रमको लक्ष्य उद्देश्य र रणनीतिबारेमा बताउन सक्नेछन्।

समय: ९० मिनेट

प्रशिक्षण विधि: प्रस्तुती, खुल्ला छलफल र लघु प्रवचन, PPT प्रस्तुतीकरण, प्रश्न उत्तर सारांश प्रस्तुती

आवश्यक सामग्री: मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, प्लिप चार्ट, अध्ययन सामग्री, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल, तस्बिर भिडियो

विषयवस्तु:

- परिचय तथा परिभाषा
- वर्तमान स्थिति
- कुष्ठरोगको मुख्य लक्षण तथा चिन्हहरू
- कार्यक्रमको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

सहजकर्ताको तयारी:

पाठ सुरु गर्नु अगाडि नै प्रशिक्षकलाई आवश्यक सम्पूर्ण सामग्रीको पूर्व तयारी गर्नु पर्दछ जस्तै (मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, प्लिप चार्ट, अध्ययन सामग्री, ल्यापटप, प्रोजेक्टर इत्यादि) रिफरेन्स म्यानुअलको सहयोग लिई कुष्ठरोग परिचय तथा वर्तमान अवस्था, कुष्ठरोग कार्यक्रमको लक्ष्य उद्देश्य र रणनीतिहरू बुँदागतरुपमा तयार गर्नुहोस, साथै कुष्ठरोग सार्ने तरिका लक्षण तथा चिन्हहरू बारेमा चित्र सहित प्रस्तुती तयार गर्ने।

कृयाकलाप:

- सहभागीहरूलाई विषयवस्तुको अभिप्रायबारे प्रष्ट पार्ने।
- कुष्ठरोगको वर्तमान अवस्था बारे छलफल अगाडि बढाउनको लागि प्रत्येक सहभागीहरूबाट आ-आफ्नो भनाई राख्न लगाउने।
- सहभागीहरूबाट आएका भनाईहरूलाई न्यूज प्रिन्ट वा बोर्डमा क्रमैसँग लेखेर टास्ने।
- उक्त भनाइहरू माथि सहभागी मुलक तरिकाले छलफल चलाउनुहोस् र संक्षिप्तमा कुष्ठरोगको वर्तमान अवस्था बारे सहभागीहरूलाई प्रष्ट पार्ने।
- कुष्ठरोगको वर्तमान अवस्था बारे छलफल सकिएपछि कुष्ठ रोगको सर्ने तरिका, लक्षण चिन्हहरूको चित्र सहितको प्रस्तुती देखाउने।
- प्रत्येक चित्र माथि छलफल गर्दै लक्षण चिन्हको बारेमा सभागीमुलक छलफल अगाडि बढाउनुहोस्।
- आफुले तयार पारेको PPT लाई प्रस्तुत गर्दै कुष्ठ रोग कार्यक्रमको लक्ष, उद्देश्य र रणनीतिको बारेमा बुदागत रूपमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र सहभागीले बुझे नबुझेको यकिन गरी नबुझेको कुरामाथि पुनः छलफल चलाउने।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ। मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ। त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोधने।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू:

- कुष्ठरोग कार्यक्रमको लक्ष्य उद्देश्य र रणनीति के के छन् ?
कुष्ठरोग सर्ने तरिका लक्षण तथा चिन्हहरू के के हुन् ?

पाठ-२

कुष्ठरोगको उपचार तथा व्यवस्थापन

पाठको उद्देश्य:

यस पाठको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- रोगको प्रारम्भिक पहिचान गर्न सक्नेछन्।
- रोगको निदान गर्ने तरिका साथै बर्गीकरण र उपचार बारे बताउन सक्नेछन्।
- कुष्ठरोग लागेपछि हातखुट्टा, शरीर तथा स्नायुमा हुने प्रतिक्रिया बारेमा प्रष्ट भई बताउन सक्नेछन्।
- औषधीहरूको प्रतिकुल असरहरूको व्यवस्थापन गर्ने बारे बुँदागत रूपमा बताउन सक्नेछन्।

समय: ९० मिनेट

आवश्यक सामग्री- मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, प्लिप चार्ट, अध्ययन सामग्री, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल, तस्बिर, भिडियो

विषयवस्तु:

- निदान, उपचार तथा व्यवस्थापन।
- कुष्ठरोगको उपचारमा देखिने जटिलता (Lepra Reactions) तथा व्यवस्थापन।
- औषधीहरूको प्रतिकुल असर (Drugs Side Effect) को व्यवस्थापन।

प्रशिक्षण बिधि: प्रश्न उत्तर, मष्तिस्क मन्थन, समूह छलफल, प्रस्तुतीकरण, फोटा, भिडियो प्रदर्शन, सारांस प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

- कुष्ठरोगको बर्गीकरणलाई प्रष्ट रूपमा टेबलमा तयार पार्नुहोस्।
- कुष्ठरोग निदान उपचार र व्यवस्थापन गर्ने प्रक्रिया बुदाहरूमा प्रस्तुती तयार गरी राख्नुहोस्।
- कुष्ठ रोग उपचारमा प्रयोग हुने औषधीको नाम, मात्रा सहित तालिका तयार गरी राख्नुहोस्।
- कुष्ठ रोग उपचारमा देखिने जटिलता (Lepra Reactions) चित्र सहित बुदागत रूपमा प्रस्तुती तयार पारि राख्नुहोस्।

क्रियाकलाप:

- सहभागीहरूलाई विषयवस्तुको अभिप्राय बारे प्रष्ट पार्ने ।
- सामाग्रीको सहायतामा कुष्ठरोगको निदान, उपचार तथा व्यवस्थापन बारे प्रस्तुतीकरण गरी सहभागीमूलक तरिकाले छलफल चलाउने ।
- उपचारमा प्रयोगहुने औषधिहरूको नाम र मात्रा लेखन लागाई प्रस्तुत् गर्न लगाउने ।
- उक्त प्रस्तुती माथि सहभागीमूलक तरिकाले छलफल चलाई विषयवस्तु प्रष्ट पार्ने ।
- कुष्ठरोगमा देखापर्ने दुई किसिमका रियाक्सनको बारेमा तयार पारेका चित्र सहित प्रस्तुत गरी प्रत्येक चिन्हहरू माथि छलफल गरि प्रष्ट पार्ने ।
- औषधिको प्रतिकुल असरहरू (Drugs Side Effect) र त्यसको व्यवस्थापन कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा प्रष्ट पार्ने ।
- अन्त्यमा सहभागीले बुझे नबुझेको यकिन गरी नबुझेको कुरामाथि पुनः छलफल चलाउने ।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ । मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ । त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोधने ।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- रोगको निदान गर्ने तरिका, कुष्ठरोगको बर्गीकरण र उपचार के के हुन् ?
- कुष्ठरोग लागेपछि हातखुट्टा, शरीर तथा स्नायुमा हुने प्रतिक्रिया के के हुन् ?
- औषधीहरूको प्रतिकुल असरहरू के के हुन् ?

पाठ-३

कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदान

पाठको उद्देश्य:

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने विभिन्न विधिहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- कुष्ठरोगको प्रकृति अनुसार प्रयोगशाला निदान गर्ने उपयुक्त विधि छनौट गर्न सक्नेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, फ्लिप चार्ट, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, अध्ययन सामग्री

विषयवस्तु

- कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने विभिन्न विधिहरू
  - स्लिट स्किन स्मियर
  - हिस्टोप्याथोलोजी
  - कल्चर
  - सेरोलोजी
- **प्रशिक्षण विधि:** खुल्ला छल, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने विभिन्न विधिहरू र प्रत्येक विधिको प्रयोग, विशेषता, सिद्धान्त तथा सेन्सीटिभिटी र स्पेसिफिसिटी सम्बन्धी बुँदागत रूपमा प्रस्तुती तयार गरी राख्नुहोस्।

क्रियाकलाप:

- सहभागीहरूलाई विषयवस्तुको अभिप्रायबारे प्रष्ट पार्ने।
- सहभागीहरूलाई कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने कुन कुन विधिहरूको छन भनी प्रश्न गर्ने।
- सहभागीहरूबाट आएका कुराहरूलाई न्यूजप्रिन्टमा टिप्पै जाने र कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा प्रयोगहुने विभिन्न विधिहरू माफत देखाउने।
- PPT माफत देखाइएका विधिहरू र सहभागीबाट आएका कुराहरू बीच तुलना गर्दै छलफल गर्दै जानुहोस् र निश्कर्षमा प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने तोकिएका विधिहरू बारे प्रष्ट पार्ने।
- PPT माफत प्रयोगशाला निदानमा प्रयोग हुने प्रत्येक विधिहरूको परिचय, त्यसका विधि र सिद्धान्त तथा सेन्सीटिभिटी र स्पेसिफिसिटीको बारेमा सहभागीतामूलक तरिकाले छलफल चलाएर प्रष्ट पार्ने।
- छलफल गरिएका विधिहरू एक आपसमा के भिन्नता पाउनु भयो भनि सहभागीलाई सोध्ने।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ। मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ। त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोधने।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- कुष्ठरोग निदानका विधिहरू के के हुन् ?

पाठ-४

नमूना संकलन

पाठको उद्देश्य:

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू बताउन सक्नेछन्।
- स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- स्लिट स्किन स्मियरको स्लाइड तयार गर्ने तरिका बताउन सक्नेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: मेटाकार्ड, फिलप चार्ट, न्यूजप्रिन्ट र मार्कर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, कार्यक्रम निर्देशिका, अध्ययन सामग्री

विषयवस्तु

- नमूना संकलनको लागि आवश्यक सामग्रीहरू
- स्लिट स्किन स्मियर लिने शरीरको उपयुक्त भाग
- स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिको
- स्लिट स्किन स्मियरको स्लाइड तयार गर्ने तरिका

प्रशिक्षण विधि: मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको सूची सहितको प्रस्तुती तयार गरी राख्ने।
- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू चित्र सहितको प्रस्तुती तयार गरी राख्ने।
- स्लिट स्किन स्मियर लिने विधि र स्लाइड तयार गर्ने तरिका क्रमबद्ध रूपमा प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।

क्रियाकलाप:

- सहभागीहरूलाई विषयवस्तुको अभिप्रायबारे प्रष्ट पार्ने।
- प्रत्येक सहभागीहरूलाई मेटाकार्डमा स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने सामग्रीहरूको एक एक वटा नाम लेख्न लगाउने र संकलन गरी पढेर सुनाउने।
- सहभागीले लेखेको मेटा कार्डमा छुटेका सामग्रीहरू थपी आवश्यक सम्पूर्ण सामग्रीको बारेमा प्रष्ट पार्ने।
- सहभागीहरूलाई स्लिट स्किन स्मियर भनेको के हो भनि खुल्ला प्रश्न राख्ने।
- सहभागीको भनाइलाई सहमत गर्दै स्लिट स्किन स्मियरको बारेमा विस्तृत जानकारी दिने र सहभागीहरूले बुझे नबुझेको यकिन गर्ने। नबुझेका विषयहरू भए अध्ययन सामग्रीमा उल्लेख भए अनुसार क्रमशः प्रस्तुत गर्दै जाने।
- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने उपयुक्त स्थानहरू कुन कुन हुन् भन्ने कुरा सहभागीहरूलाई सोध्ने।
- सहभागीले बताएका कुराहरूलाई प्रष्ट पार्न स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने उपयुक्त स्थानहरूको चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने र प्रत्येक स्थानको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गर्ने।
- स्लिट स्किन स्मियर कसरी लिने र स्लाइडमा लेप लगाउने भन्ने विधिलाई क्रमिक रूपमा चित्र द्वारा बर्णन गर्ने।
- सेसनको अन्त्यमा सहभागीहरूका केही जिज्ञासाहरू भएमा छलफल गरी प्रष्ट पार्ने र विषयवस्तुको अन्त्य गर्ने।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्नुपर्दछ। किनकी मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ। त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोध्ने।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि आवश्यक सामग्रीहरू कुन कुन हुन् ?
- स्लिट स्किन स्मियर लिनको लागि प्रयोग हुने विभिन्न ठाउँहरू बताउनुहोस् ?
- स्लिट स्किन स्मियर लिने विधिको बारे बताउनुहोस् ?
- स्लिट स्किन स्मियरको स्लाइड तयार गर्ने तरिका बताउनुहोस् ?
- कुष्ठरोग निदानका विधिहरू के के हुन् ?

पाठ-५ स्लाइड स्टेनिङ

पाठको उद्देश्य:

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- स्लाइड स्टेनिङ गर्न चाहिने रिएजेन्टको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- ५% सल्फ्युरिक एसिड बनाउने तरिका बारे बताउन सक्नेछन्।
- स्लाइड स्टेनिङका सिद्धान्त र विधिको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: न्यूजप्रिन्ट, मार्कर, मेटाकार्ड, मास्किङ टेप, पोष्टर, पम्प्लेट, प्रोजेक्टर, ल्यापटप, कार्यक्रम निर्देशिका, यस सम्बन्धी अध्ययन सामग्री

विषयवस्तु

- प्रयोग हुने रिएजेन्टहरू
- सल्फ्युरिक एसिड बनाउने विधि
- स्टेनिङ विधि-
  - सिद्धान्त
  - विधि
- गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरू

प्रशिक्षण विधि: मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, भिडियो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

- स्लाइड स्टेनिङ गर्नको लागि आवश्यक सामग्री तथा रिएजेन्ट को सूची सहितको प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।
- आवश्यक रिएजेन्ट बनाउने तरिका र त्यसको मात्रा (फर्मुला) सहितको सूची तयार पारि राख्ने।
- स्लाइड स्टेनिङका सिद्धान्त, विधि र विशेषताहरू बुदागत रूपमा प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।

क्रियाकलाप:

- सर्वप्रथम विषयवस्तु र यसको अभिप्रायबारे सहभागीहरूलाई प्रष्ट पार्ने ।
- AFB stain को बारेमा अगाडि बढ्नु पहिले सहभागी पुस्तिकाको सहयोग लिई माइकोव्याक्टेरियम लेप्रेको विशेषता तथा ए.एफ.बि stain को सिद्धान्तको बारेमा बताउने ।
- ए.एफ.बि. stain गर्नको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको सूची प्रस्तुत गरी एक एकको बारेमा प्रष्टहुनेगरी व्याख्या गर्ने ।
- क्रमैसँग stain गर्ने विधिको बारेमा व्याख्या गर्ने र सहभागीले बुझे नबुझेको एकिन गर्न प्रत्येक सहभागीलाई विधिको बारेमा सोध्ने ।
- ए.एफ.बि. stain मा प्रयोगहुने रसायनहरू तयारि गर्ने विधि, मिश्रण तथा मात्राको बारेमा छलफल चलाउनुहोस् र सहभागीले बुझे नबुझेको एकिन गर्ने ।
- सेसनको अन्त्यमा सहभागीहरूका केही जिज्ञासाहरू भएमा छलफल गरी प्रष्ट पार्ने र विषयवस्तुको अन्त्य गर्ने ।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्नुपर्दछ । किनकी मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ । त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोध्ने ।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- स्लाइड स्टेनिङ्ग गर्न चाहिने रिजेन्टहरूको नाम बताउनुहोस् ?
- स्लाइड स्टेनिङ्गका सिद्धान्त र विधिको बारेमा बताउनुहोस् ?
- गुणस्तरीय स्टेनका विशेषताहरूको बारेमा बताउनुहोस् ?

पाठ-६ माइक्रोस्कोप

पाठ ६

पाठको उद्देश्य:

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले:

- माइक्रोस्कोपको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- माइक्रोस्कोपको प्रकारको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- माइक्रोस्कोपको सरसफाई तथा हेरचाहको बारेमा बताउन सक्नेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: न्यूजप्रिन्ट, मार्कर, मेटाकार्ड, मास्किङ टेप, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, तस्विर, अध्ययन सामग्री

विषयवस्तु

- माइक्रोस्कोप परिचय
- माइक्रोस्कोपको प्रकार
- माइक्रोस्कोप प्रयोग विधि
- माइक्रोस्कोपको सफाई
- माइक्रोस्कोपको हेरचाह

प्रशिक्षण विधि: मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

- माइक्रोस्कोप का सम्पूर्ण भागहरूको नाम इंगित गरेको एउटा माइक्रोस्कोपको चित्रको प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।
- माइक्रोस्कोपका विभिन्न भागहरूको सूची र तिनीहरूको प्रयोगसहितको प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।
- विभिन्न प्रकारका माइक्रोस्कोपको चित्र तथा माइक्रोस्कोपको सरसफाई तथा हेरचाहका बुँदाहरू प्रस्तुती तयार गर्ने।

क्रियाकलाप:

- सर्वप्रथम विषयवस्तु र यसको अभिप्रायबारे सहभागीहरूलाई प्रष्ट पार्ने ।
- सहभागीहरूलाई माइक्रोस्कोपको परिचय दिदै यसका प्रकारहरू चित्रद्वारा प्रस्तुत गरी छलफल गर्नुका साथै माइक्रोस्कोपको प्रयोग हुने क्षेत्रको बारेमा सहभागीतामूलक ढंगबाट सहभागीहरूलाई प्रष्ट पार्ने ।
- माइक्रोस्कोपको चित्र प्रस्तुत गर्ने र यसका विभिन्न भाग र तिनका कामको बारेमा प्रष्ट हुनेगरी बताउने र अन्तमा सहभागीहरूले बुझे नबुझेको यकिन गर्न प्रत्येक सहभागीहरूलाई एक एक प्रश्न गर्ने ।
- बुँदागत रूपमा छलफल गर्दै माइक्रोस्कोपको हेरचाह कसरी गर्नुपर्छ भन्नेकुरा सहभागीलाई प्रष्ट पार्ने ।
- सेसनको अन्त्यमा सहभागीहरूका केही जिज्ञासाहरू भएमा छलफल गरी प्रष्ट पार्ने र विषयवस्तुको अन्त्य गर्ने ।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ । किनकी मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ । त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोधने ।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- माइक्रोस्कोपको सरसफाई तथा हेरचाहको बारेमा बताउनुहोस् ?

पाठ-७
माइक्रोस्कोपी

उद्देश्य:

यस पाठको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- माइक्रोस्कोपद्वारा अध्ययन गरी माइक्रोव्याक्टेरियाको बनावट र विशेषता बारे बताउन सक्नेछन्।
- माइक्रोस्कोपद्वारा अध्ययन गरी माइक्रोव्याक्टेरियाको Bacteriological Index (BI) र Morphological Index (MI) अनुसार रिपोर्टिङ गर्न सक्नेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, प्लिप चार्ट, अध्ययन सामग्री, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल, तस्बिर, भिडियो

विषयवस्तु

- माइक्रोव्याक्टेरियाको बनावट
- Bacteriological Index (BI) र Morphological Index (MI)

प्रशिक्षण विधि: मस्तिष्क मन्थन, खुल्ला छलफल, PPT प्रस्तुतीकरण, लघु प्रवचन, प्रश्न उत्तर, फोटो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ता को अग्रिम तयारी:

- माइक्रोव्याक्टेरियाको चित्र सहितको बनावट र विशेषता बारे प्रस्तुती तयार परि राख्नुहोस्।
- Bacteriological Index (BI) र Morphological Index (MI) गणना गर्ने तरिका, सुत्र र उदाहरण सहितको प्रस्तुती तथा रिपोर्टिङ फारमको नमूना तयार गरी राख्नुहोस्।

क्रियाकलाप:

- सहभागीहरूलाई विषयवस्तुको अभिप्रायबारे प्रष्ट पार्ने।
- माइक्रोव्याक्टेरियाको बनावटको बारेमा छलफल गर्नु पूर्व शारीरिक बनावटका आधारमा ब्याक्टेरियाका प्रकारहरू के के छन् भन्ने कुरामा छलफल गर्ने र बनावट सहितको विभिन्न प्रकारका ब्याक्टेरियाको चित्र प्रदर्शन गर्ने।
- चित्र प्रदर्शन मार्फत विभिन्न प्रकारका ब्याक्टेरिया मध्य माइक्रोव्याक्टेरियम लेप्रे bacilli अन्तर्गत पर्दछ भन्ने कुरा अन्तरक्रियात्मक छलफल द्वारा प्रष्ट पार्ने।
- माइक्रोव्याक्टेरियाका विशेषताहरू के के छान भन्ने बुदाहरू प्रस्तुत गर्ने र एक एक विशेषताको बारेमा विस्तृत जानकारी दिने र सहभागीहरूले बुझे नबुझेको यकिन गर्ने।
- Bacteriological Index (BI) र Morphological Index (MI) को बारेमा क-कसलाईलाई जानकारी छ भनि प्रश्न गर्ने र केहि सहभागीलाई त्यस बारे भन्न लगाउने।

- Bacteriological Index (BI) र Morphological Index (MI) का बारेमा एक एक गरी छलफलद्वारा प्रष्ट पार्ने ।
- माइक्रोस्कोपिक अध्ययनद्वारा Bacteriological Index(BI) र Morphological Index(MI) कसरी निकालिन्छ भन्नेकुरा उदाहरण सहित देखाउने ।
- अन्त्यमा प्रत्येक सहभागीलाई एक एक वटा उदाहरण सहित Bacteriological Index(BI) र Morphological Index(MI) निकालेर Result निकाल्न अभ्यास गराउने र सहभागी प्रष्ट भए नभएको यकिन गर्ने ।
- सेसनको अन्त्यमा सहभागीहरूका केही जिज्ञासाहरू भएमा छलफल गरी प्रष्ट पार्ने र विषयवस्तुको अन्त्य गर्ने ।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ । मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ । त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोधने ।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

माइक्रोस्कोप द्वारा अध्ययन गरी माइक्रोव्याक्टेरियाको Bacteriological Index(BI) र Morphological Index(MI) कसरी पत्ता लगाउन सकिन्छ ?

पाठ-८ फोहोर व्यवस्थापन

पाठको उद्देश्य:

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले

- बायोसेफ्टी र बायोसेक्युरिटीको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- अस्पतालजन्य फोहोरको वर्गीकरण बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- प्रयोगशालामा संक्रमण रोकथामको व्यवस्थापनको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने विधिहरूको बारेमा बताउन सक्नेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: न्यूज प्रिन्ट, मार्कर, मेटाकार्ड, ब्रोसर, प्रोजेक्टर, ल्यापटप, यस सम्बन्धी अध्ययन सामग्री

विषयवस्तु

- बायोसेफ्टी र बायोसेक्युरिटीको परिभाषा
- प्रयोगशालामा संक्रमण रोकथामको व्यवस्थापन
- कुष्ठरोगको प्रयोगशाला निदानमा उत्पन्न हुने फोहोरमैला व्यवस्थापन

प्रशिक्षण विधि: मस्तिष्क मन्थन, छलफल, PPT प्रस्तुती, प्रश्न उत्तर, भिडियो प्रस्तुती, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

- बायोसेफ्टी र बायोसेक्युरिटी सम्बन्धी बुँदागत जानकारी, चित्र सहित अस्पताल जन्य फोहोरको वर्गीकरण बारेमा प्रस्तुती तयार गर्ने।
- प्रयोगशालामा संक्रमण रोकथामको व्यवस्थापन तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने विधिहरूको बुदाहरूको प्रस्तुती तयार गरी राख्ने।

क्रियाकलाप:

- सहभागीहरूलाई विषयवस्तुको अभिप्रायबारे प्रष्ट पार्ने।
- सहभागीहरूलाई बायोसेफ्टी र बायोसेक्युरिटीको बारेमा मस्तिष्क मन्थन तथा छलफल गर्न लगाउने।
- छलफल पश्चात आफुले तयार पारेको बायोसेफ्टी र बायोसेक्युरिटी सम्बन्धी बुदागत जानकारी प्रस्तुत गर्ने र सहभागीले भनेका कुरालाई समेट्दै बायोसेफ्टी र बायोसेक्युरिटीको बारेमा प्रष्ट पार्ने।
- विभिन्न प्रकारका अस्पताल जन्य फोहोरहरूको चित्र सहितको सूची प्रस्तुत गरी प्रत्येकको बारेमा समूहगत छलफल चलाउने र सबै प्रकारका फोहोरहरूको बारेमा सहभागीहरू प्रष्ट भए-नभएको एकिन गर्ने।

- प्रयोगशाला निदानमा कस्ता फोहोरमैला उत्पन्न हुन्छन् भनि प्रत्येक सहभागीहरूलाई प्रश्न गर्ने र आएका जवाफहरूलाई न्यूज प्रिन्टमा लेख्ने।
- अब सहभागीहरूको समूह विभाजन गरी न्यूज प्रिन्टमा लेखिएका फोहोरहरूलाई बर्गीकरण गर्न लगाउने। यस अभ्यासबाट सहभागीहरूले अस्पतालजन्य फोहोरहरूको बर्गीकरणमा अझ प्रष्ट हुनेछन्।
- प्रयोगशालामा संक्रमण रोकथामको व्यवस्थापन तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने विधिहरूको बुदाहरूको प्रस्तुती गरी प्रत्येक विधिहरूको बारेमा प्रष्टसँग छलफल चलाउने।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्नुपर्दछ। मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नुपर्दछ। त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोध्ने।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- प्रयोगशाला जन्य फोहोरको बर्गीकरण कसरी गरिन्छ ?
- फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने विधिहरू बताउनुहोस् ?

पाठ-९ गुणस्तर नियन्त्रण

पाठको उद्देश्य:

यस पाठको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- Quality Assurance and quality control बारे सिक्ने छन्।
- आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण बारे सिक्नेछन्।
- कुष्ठरोग निदानमा बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण विधिमा सहभागीता जनाउन सक्षम हुनेछन्।

समय: ६० मिनेट

आवश्यक सामग्री: मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, प्लिप चार्ट, अध्ययन सामग्री, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल, तस्विर, भिडियो

विषयवस्तु:

- गुणस्तर व्यवस्थापन र गुणस्तर नियन्त्रण
- प्रयोगशाला गुणस्तर नियन्त्रण विधि
- आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण
- कुष्ठरोग निदानमा बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण विधि

प्रशिक्षण विधि: प्रश्न उत्तर, मष्तिस्क मन्थन, समूह छलफल, प्रस्तुतीकरण, फोटा, भिडियो प्रदर्शन र सारांश प्रस्तुती।

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी:

- गुणस्तर नियन्त्रण, यसका प्रकार, आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण र बाह्य गुणस्तर नियन्त्रणको बारेमा बुदाहरूको प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।
- कुष्ठरोग निदानमा बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण विधिको बारेमा फलो चार्ट सहितको प्रस्तुती तयार पारि राख्ने।

क्रियाकलाप

- सहभागीहरूलाई गुणस्तर नियन्त्रण भनेको के हो भनि प्रश्न गर्ने र सहभागीहरूबाट आएका उत्तरहरूलाई समेट्दै गुणस्तर नियन्त्रण र यसका प्रकारको बारेमा तयार परेको स्लाइडहरू प्रस्तुत गरी छलफल चलाउने।
- आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण र बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण के भिन्नता पाउनुहुन्छ भनि सहभागीहरूलाई फरक फरक टेबल बनाइ लेख्न लगाउने।
- सहभागीहरूले लेखेको बुदाहरूमाथि छलफल चलाउदै आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण र बाह्य गुणस्तर नियन्त्रणको बारेमा प्रष्ट पार्ने।
- फ्लो चार्ट सहितको प्रस्तुती देखाई कुष्ठरोग निदानमा बाह्य गुणस्तर नियन्त्रण विधिको बारेमा सहभागीहरूलाई प्रष्ट पार्ने।

मूल्याङ्कन

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ। मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ। त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोध्ने।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- गुणस्तर व्यवस्थापन र गुणस्तर नियन्त्रण भनेको के हो ?
- प्रयोगशाला गुणस्तर नियन्त्रण विधि कुन कुन हुन् ?
- आन्तरिक गुणस्तर नियन्त्रण र बाह्य गुणस्तर नियन्त्रणमा के भिन्नता छ ?

पाठ-१० अभिलेख तथा प्रतिवेदन

पाठको उद्देश्य:

यस पाठको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कुराहरू सिक्नेछन्:

- अभिलेख तथा प्रतिवेदनको बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली बारे बताउन सक्नेछन्।
- अभिलेख तथा प्रतिवेदनका विभिन्न फारमहरूको उचित प्रयोग बारेमा बताउन सक्नेछन्।
- स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा रेकर्डिङ र रिपोर्टिङ गर्न सक्नेछन्।

समय: ९० मिनेट

आवश्यक सामग्री: मार्कर, न्यूजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, एच.एम.आई.एस. फारमहरू, प्लिप चार्ट, अध्ययन सामग्री, ल्यापटप, प्रोजेक्टर, कुष्ठरोग प्रयोगशाला म्यानुअल, तस्बिर, भिडियो

विषयवस्तु

- अभिलेख तथा प्रतिवेदनको महत्व
- स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली
- अभिलेख तथा प्रतिवेदनका फारमहरू
- स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली रेकर्डिङ र रिपोर्टिङ

प्रशिक्षण बिधि: प्रश्न उत्तर, मस्तिष्क मन्थन, समूह छलफल, प्रस्तुतीकरण, फोटा, भिडियो प्रदर्शन, सारांश प्रस्तुती

सहजकर्ताको अग्रिम तयारी

- अभिलेख तथा प्रतिवेदनको महत्व, स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली र रेकर्डिङ र रिपोर्टिङ गर्ने तरिकाको बारेमा बुदागत प्रस्तुती तयार गर्ने।
- अभिलेख तथा प्रतिवेदनका फारमहरूको नमूना तयार गरी राख्ने।

क्रियाकलाप:

- सर्व प्रथम अभिलेख, प्रतिवेदन र स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा यसको महत्वको बारेमा प्रष्ट रूपमा बुझाउने।
- नेपाल सरकार स्वास्थ्य सेवा विभाग, स्वास्थ्य व्यवस्थापन महाशाखाले तयार गरेको अभिलेख तथा प्रतिवेदन फारामको प्रस्तुत गर्ने।
- प्रस्तुत गरेको नमूना फारम प्रिन्ट गरी सहभागीहरूलाई वितरण गर्नुहोस र प्रत्येक खण्डमा छलफल चलाउने।
- म्यानुअलमा निर्देशन गरे बमोजिमका निर्दिष्ट भर्ने तरिका बमोजिम फारम भर्न अनुशिक्षण र समूहकार्य गर्न लगाउने।

मूल्याङ्कन:

छलफल सकिए पछि सत्रको उद्देश्य पूरा भएको यकिन गर्न छलफलसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधनुपर्दछ। मूल्याङ्कनका प्रश्नहरूको सहि उत्तर आएमा मात्र पाठका उद्देश्यहरू पूरा भएको मान्नु पर्दछ। त्यसका लागि सहभागीहरूलाई तल उल्लेखित प्रश्नहरू सोधने।

मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू

- कुष्ठरोगको अभिलेख तथा प्रतिवेदन फारमहरू कुन कुन हुन् ?
- कुष्ठरोगको कार्डमा वडिचार्टिड कसरी गरिन्छ ?

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

प्रश्न पत्र (Pre/Post Test)

सहभागीको नाम:	
कार्यरत संस्था:	मिति:
प्रश्न नं. १: सहि गलत छुट्याउनुहोस्, सहि विवरणमा (✓) र बेठिक विवरणमा (×) चिन्ह लगाउनुहोस्।	
	नेपालमा पुरुष भन्दा महिलाहरूमा कुष्ठरोगको प्रकोप बढि भएको पाइन्छ।
	कुष्ठरोगीको संसर्गमा आउनेलाइ भन्दा नआउनेलाइ कम मात्रामा रोग लाग्दछ।
	मानिस M. Leprae किटाणुको बाहक (Carrier) हो।
	कुष्ठरोगको सरायु अबधि (Incubation Period) सामान्यतया औषतमा २ देखि ५ वर्ष हुन्छ।
	कुष्ठरोगको किटाणुको वृद्धि अबधि (Generation Time) २० घण्टाको हुन्छ।
प्रश्न नं. २:	
(क) कुष्ठरोगका कुनै ३ शंकास्पद चिन्ह/लक्षणहरू लेख्नुहोस्।	
१	
२	
३	
(ख) कुष्ठरोगको प्रमुख चिन्हहरू Cardinal Sign लेख्नुहोस्।	
१	
२	
३	
प्रश्न नं. ३:	
(ग) कुष्ठरोगी बिरामीहरूको लागि MDT Regimen लेख्नुहोस्।	

(ख) छालाको स्मियर लिएर कुन कुराको जाँच गरिन्छ ?	
१	छालाको टुक्रा
२	तन्तु रस
३	रगत
४	घाउको रस
(ग) सहि विवरणमा (✓) र गलत विवरणमा (×) चिन्ह लगाउनुहोस्।	
	पहिलो पटक उपचारको लागि दर्ता भएका हरेक बिरामीको स्मियर लिनु पर्दछ।
	प्रत्येक पटक उपचार लिन आउने बिरामीको स्मियर लिनु पर्दछ।
	उपचारबाट मुक्त गर्नु भन्दा अगाडि हरेक बिरामीको स्मियर लिनु पर्दछ।
प्रश्न नं. ४: कुष्ठरोग निवारणको परिभाषा लेख्नुहोस्।	
प्रश्न नं. ५: The following test is not used for diagnosis of leprosy?	
a	Lepromin test
b	Slit skin smear
c	FNAC
d	Skin biopsy
प्रश्न नं. ६: In which type of leprosy Skin smear is usually negative?	
a	Indeterminate
b	Neuritic
c	Lepromatous
d	Borderline
प्रश्न नं. ७: In stained smear of Slit Skin Smear slide, dead bacteria are seen as	
a	Irregularly stained rods (fragmented bacilli)
b	Uniformly stained
c	Solid rods
d	Stain deposit seen

प्रश्न नं. ८: To confirm the Slit Skin Smear slide as Negative, how many fields must be assessed?

a	At list 100 field
b	500-600 fields
c	1000-2000 fields
d	Whole Field

प्रश्न नं. ९: What is the number of the surgical blade used?

a	10
b	11
c	12
d	15

प्रश्न नं. १०: What is the ideal procedure to take the sample for Slit Skin Smear by using Scalpel blade?

प्रश्न नं. ११: What is the number of Bacteria in the Slit Skin Smear Slide to report as 3+?

a	1-10 bacilli in 100 fields
b	1-10 bacilli in 10 fields
c	1-10 bacilli in an average field
d	10-100 bacilli in an average field

प्रश्न नं. १२: What do you mean by Bacteriological Index?

प्रश्न नं. १३: Slit Skin Smear is used to diagnose

a	Leprosy
b	Cutaneous Leishmaniasis
c	Cutaneous Mastocytosis
d	All of the above

प्रश्न नं. १४: What are the ideal sites taken for the Slit Skin Smear sampling except Nodules and Lesions?

a	Right Ear
b	Left Ear
c	Back of Right Arm
d	Right Thigh
e	All the above

प्रश्न नं. १५: What will be the diameter of the smear prepared?

a	2-4 mm
b	4-6 mm
c	6-8 mm
d	8-10mm

-The End-

अनुसूची २:

प्रत्येक दिनको अन्तिममा मूल्याङ्कन गर्ने फारम

कृपया यस फारमको सबै भाग पूरा गर्नु होला, तपाइँको जवाफले प्रशिक्षकलाई अर्को दिनको लागि कुनै सुधार गर्नु पर्ने भएमा सहयोग पुऱ्याउने छः

क्र.सं.	प्रश्नहरू
१	आज आफ्नो काममा उपयोगी हुने के कुरा सिक्नुभयो ?
२	आज सबैभन्दा मन परेको विषयवस्तु कुन हो ?
३	मन नपरेको वा नबुझेको विषयवस्तु केही छ कि ?
४	तालिमलाई अझ राम्रो बनाउन तपाइँ के सल्लाह दिनु हुन्छ ?

अनुसूची ३

तालिमको अबधि पूरा सकिएपछि मूल्याङ्कन गर्ने फारम

कृपया यस फारामको सबै भाग पूरा गर्नु होला । तपाईंको जवाफले तालिम आयोजकहरूलाई भविष्यमा तालिममा कुनै सुधार गर्नु पर्ने भएमा सहयोग पुऱ्याउने छ ।

१. समग्र मूल्याङ्कन (Overall Training Evaluation)

समग्रमा तालिम कस्तो लाग्यो ? तपाईंको विचारमा तालिमको समग्र मूल्याङ्कनका लागि उपयुक्त हुने शब्दमा ठीक (✓) चिन्ह लगाउनु होस ।	
धेरै राम्रो	राम्रो
ठिक ठिकै	नराम्रो
धेरै नराम्रो	

२. विशेष मूल्याङ्कन (Specific Evaluation)

तलका दिएका तालिमका प्रत्येक पक्षहरूमा आफ्नो विचार व्यक्त गर्नुहोला (आफ्नो जवाफको अङ्कमा गोलो घेरा लगाउनु होला)					
विषयहरू (Subject Matter)	धेरै सहमत	सहमत	तटस्थ	असहमत	धेरै असहमत
विषयवस्तु					
सूचनाहरू यथेष्ट थिए	५	४	३	२	१
सूचनाहरू व्यवस्थित थिए	५	४	३	२	१
प्रयोगात्मक अभ्यासहरू					
अभ्यास गराउने तरिका उपयुक्त थियो	५	४	३	२	१
अभ्यास गराउनको लागि सामग्री तथा रिएजेन्ट पर्याप्त थियो	५	४	३	२	१
अभ्यास गराउनको लागि बिरामी वा नमूना पर्याप्त थियो	५	४	३	२	१
सामग्रीहरू					
उच्च गुणस्तरका थिए	५	४	३	२	१
उपयोगी थिए	५	४	३	२	१

सहजकर्ताको प्रस्तुति					
विषयवस्तुमा सहजकर्ताको राम्रो ज्ञान थियो	५	४	३	२	१
सहजकर्ताको प्रस्तुति गर्ने शैली र सीप राम्रो थियो	५	४	३	२	१
सहभागिहरूका प्रश्नहरू र आवश्यकताहरू प्रति सहजकर्ताले राम्रोसंग ध्यान दिएका थिए ।	५	४	३	२	१

३. तालिमको अवधि:

तलका दिएका तालिमका प्रत्येक पक्षहरूमा आफ्नो विचार व्यक्त गर्नुहोला (आफ्नो जवाफको खण्डमा गोलो घेरा लगाउनु होला)		
धेरै लामो	ठिक	धेरै छोटो

४. यस तालिममा मैले सिकेका महत्वपूर्ण कुराहरू:

५. आगामी दिनमा तालिमलाई सुधार गर्नका लागि सुझावहरू:

६. अन्य सुझावहरू:

म्यानुअल तयार पार्न सहयोग गर्ने प्राविधिक समूहः

क्र. सं.	नाम थर	पद/तह	कार्यरत कार्यालय
१	संयोजक डा. विश्वराज बराल	कन्सल्टेन्ट प्याथोलोजिष्ट/नवौं	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, गण्डकी प्रदेश
२	सदस्य डा. रमेश के.सि.	महाशाखा प्रमुख	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेश
३	सदस्य डा. विकास गौचन	कार्यकारी निर्देशक	संक्रामक तथा सरुवा रोग अस्पताल, गण्डकी प्रदेश
४	सदस्य डा. रमेश शर्मा	कन्सल्टेन्ट डर्माटोलोजिष्ट	हरियोखर्क अस्पताल
५	सदस्य श्री भुपदेव भट्ट	उप-प्रमुख मे.ल्या.टे./नवौं	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, गण्डकी प्रदेश
६	सदस्य श्री प्रकाश राज शर्मा	ब. स्वास्थ्य शिक्षा अधिकृत	प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, गण्डकी प्रदेश
७	सदस्य श्री लक्ष्मण बसौला	क्षयकुष्ठ अधिकृत सातौं तह	स्वास्थ्य कार्यालय, कास्की
८	सदस्य श्री गीता कुँवर	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	स्वास्थ्य निर्देशनालय, गण्डकी प्रदेश
९	सदस्य श्री राजेन्द्र रुचाल	टिम लिडर	FAIRMED
१०	सदस्य श्री गणेश बरुवाल	विज्ञ (P & HG)	FAIRMED

म्यानुअल तयार पार्न योगदान गर्ने महानुभावहरूः

क्र.सं.	नाम थर	पद/तह	कार्यरत कार्यालय
१	श्रीमान् डा. विनोद विन्दु शर्मा	सचिव	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
२	श्रीमान् मन मोहन मिश्र	महानिर्देशक	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
३	श्रीमान् डा. राजीव रिजाल	महानिर्देशक	प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ती व्यवस्थापन केन्द्र
४	श्री रमेश अधिकारी	नि.महानिर्देशक	प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र
५	डा. विकास गौचन	का. निर्देशक	संक्रामक तथा सरुवा रोग अस्पताल
६	श्री हेमन्त शर्मा पौडेल	नि.महानिर्देशक	स्वास्थ्य निर्देशनालय, गण्डकी प्रदेश
७	श्री सुरज गुरौं	महाशाखा प्रमुख	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
८	डा. रमेश के.सि.	महाशाखा प्रमुख	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
९	डा. सुमन तामाङ	मे.सुपरीटेन्डेन्ट	हरियोखर्क अस्पताल
१०	श्री रिन्धेन चालिसे	मे.ल्या.टे. सातौं	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
११	श्री साजन बराल	फार्मैसी अधिकृत	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
१२	श्री रमेश आचार्य	नि. निर्देशक	क्षयरोग उपचार केन्द्र

क्र.सं.	नाम थर	पद/तह	कार्यरत कार्यालय
१३	श्री लक्ष्मण बसौला	क्षय कुष्ठ निरीक्षक	स्वास्थ्य कार्यालय, कास्की
१४	श्री प्रकाश बराल	कम्प्युटर अधिकृत	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय
१५	श्री राजेन्द्र प्रसाद पौडेल	ल्या.टे.नि.	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
१६	श्री डार्विन लम्साल	अधिकृतस्तर लेखा	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
१७	श्री तोयनाथ गौतम	अध्यक्ष	BYC बाग्लुङ
१८	श्री निर्मला शर्मा	कन्ट्री कोअर्डिनेटर	FAIRMED
१९	श्री चिरन्जीवी नेपाल	(HOP)	FAIRMED
२०	श्री भूवन बराल	कार्यक्रम गुणस्तर संयोजक	FAIRMED
२१	श्री सन्दिप घिमिरे	विज्ञ (अनुगमन)	FAIRMED
२२	श्री तिलक प्रसाद आचार्य	ना.सु.	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला
२३	श्री सागर आचार्य	सु.प्र.सहायक	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला

म्यानुअल तयारका लागि भाषागत शुद्धिकरण विषयवस्तु र आवश्यक सम्पादन गर्ने कार्यदलको नामवली:

क्र. सं.	नाम थर	पद/तह	कार्यरत कार्यालय
१	संयोजक सुरज गुरौं	जनस्वास्थ्य प्रशासक	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेश
२	सदस्य डा. रमेश के.सि.	महाशाखा प्रमुख	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेश
३	सदस्य श्री भुपदेव भट्ट	उप-प्रमुख मे.ल्या.टे./नवौं	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, गण्डकी प्रदेश
४	सदस्य डा. रमेश शर्मा	कन्सल्टेन्ट डर्माटोलोजिष्ट	हरियोखर्क अस्पताल
५	सदस्य श्री प्रशान्त राज शर्मा	ब. स्वास्थ्य शिक्षा अधिकृत	प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, गण्डकी प्रदेश
६	सदस्य श्री लक्ष्मण बसौला	क्षयकुष्ठ अधिकृत सातौं तह	स्वास्थ्य कार्यालय, कास्की
७	सदस्य श्री बुद्धिसागर अधिकारी	मेडिकल रेकर्ड निरीक्षक	सामाजिक विकास तथा स्वास्थ्य मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेश
८	सदस्य श्री गणेश बरुवाल	विज्ञ (P & HG)	FAIRMED
९	सदस्य डा. विश्वराज बराल	क.प्याथोलोजिष्ट	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला

